

Arendt på Ærø

prøveform: speciale, ikke-fortrolig

prøvens navn: kandidatspeciale

uddannelsesnavn: anvendt filosofi, 10. semester

studerendes navn: Rasmus A. Lundsgaard Brøndt

afleveringsdato: 2. juni 2025

maks. antal tegn: 168000

opgavens antal tegn: 120568

vejleder: Henrik Jøker Bjerre

Jeg bekræfter hermed, at dette er mit originale arbejde, og at jeg alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner.

Abstract

The subject of this master's thesis is *Ærø manifestet* a book by Maj My Humaidan. This master's thesis examines *Ærø manifestet* by Maj My Human through the lens of Hannah Arendt's *The Human Condition* (da. *Menneskets vilkår*). This came to be the subject of this thesis because of the reactions the publication from Maj My Humaidan created in the debate scene and political landscape in Denmark. Using Arendt this thesis aims to discuss themes of conformity, lack of community and the criticism of norms in *Ærø manifestet*. The examination takes what we as humans do under the lens and uses the theoretical framework from Arendt; *vita activa* (the active life) with the three fundamental human activities of labor, work and action and her analysis of the spheres; private, social and public, and the concept of the modern individual. The analysis takes Arendt's concept of modernity - which she wrote came from several key features - and examines these key features: the rise of the social sphere, alienation from the world and the triumph of animal laborans. In addition to this thesis includes point-of-views from several other works about high-performance culture and contemporary literature about social criticism, alienation and modern society's problems. These works are an attempt to create a bridge connecting Arendt's framework to *Ærø manifestet*.

The primary focus for the analysis is *Ærø manifestet* through this theoretical foundation, and through genre analysis, is focuses on examining Maj My Humaidan's narrative, her trials and tribulations, her views and experiences in an accelerating modern world, in Denmark, also known as a high-performance culture, supported by the-welfare-state-turned-into-the-competitive-state

The secondary focus for the the analysis is the public response to the manifesto, through *Arbejdets land* by Kaare Dybvad, and Maj My Humaidan's follow-up to her first published book, her second book called *Blødt* and examining the public debates between these two writers, to discuss concepts of freedom, speech, political action and conformity.

Indhold

Abstract	2
Indledning	6
Problemformulering	6
Teori og metode	7
Hvem er hovedaktørerne	7
Hannah Arendt	7
Maj My Humaidan	8
<i>Menneskets vilkår</i>	8
Aktiviteten: Arbejde	8
Animal laborans	9
Aktiviteten: Fremstilling	11
Mundanitet	11
Homo Faber	12
Homo faber og animal laborans	13
Aktiviteten: Handling	15
Pluralitet	15
Fremtrædelsesrummet	15
Natalitet	17
Vita activa	17
De tre sfærer	18
Den private sfære	18

Den offentlige sfære	18
Den social sfære.....	19
Tab og fremmedgørelse	21
Opsummering	23
Danmark – velfærdsstat?.....	23
Konkurrencestaten.....	24
Præstationssamfundet.....	24
Præstationssamfund udvisker grænserne yderligere	25
Opsummering	25
Hvad handler <i>Ærø manifestet</i> om?	26
I Svendborg	27
Del 1	28
På Ærø.....	29
Del 2	30
I Vejle	30
Del 3	31
På Ærø igen	32
Del 4	33
Er <i>Ærø manifestet</i> et manifest?	33
<i>Ærø manifestet</i> ligner en dannelsesroman	34
Essay too much?.....	34
Udsprunget af en weblog.....	35
Turen går til Ærø.....	36
Arendt på Ærø.....	37
Arbejdets tyranni i præstationssamfundet.....	37
Fællesskabsmangel.....	38
Humaidan som ensomt menneske	38

Produktivitetsens påbud	39
Humaidan som arbejdende dyr	39
Fællesskabsfølelsen er frihed	39
Mistro til samfund	40
Animal laborans' sejr i Danmark	41
Humaidan som præstationsindivid	44
Debatter fra Humaidans perspektiv (med kommentarspor)	45
Go' morgen Danmark	45
DR2 – Debatten	49
Konklusion.....	50

Indledning

Det var nærmest en tilfældighed jeg faldt over *Ærø manifestet* og blev ret hurtigt grebet af en undren over hvordan én bog fra en livsstilsblogger kunne lave så store ringe i vandet og skabe postyr. Ved første øjekast lyder titlen kontroversiel, måske, men indholdet er på overfladen én kvindes dagbog, husmorråd om og egen levemåde henimod at tage sig bedre tid, være mere nærværende med familien og arbejde mindre i perioder af éns liv. Men indholdet var kontroversielt nok til, at en socialdemokratisk minister hænger Maj My Humaidan ud i sin egen bog... og udviser modstand mod hendes blotte ytring?

Det var interessant at se hvordan det havde vakt liv, i hvad der for mig føles som en evigt igangværende debat, om 'hvor meget' og 'hvor hårdt' vi bør arbejde. Men episoden af Debatten med Clement hvor Maj My og Kaare Dybvad var blandt gæsterne, og 'stillede op mod' hinanden virkede det som kun én del af en større debat, bevægelse, røre og der var noget mangelfuldt i deres frem-og-tilbage. Men det var interessant at se 'bløde' værdier mod normværdier – husmorråd mod politikerprincipper – private holdninger mod arbejdsmoral. Der var en kløft, som kunne undersøges. Min fortolkning var, at denne var opstået ved, at en privatperson-blevet-debattør var blevet stillet til skue for offentlighedens (og ikke mindst politikeres) bedømmelse. Det virkede som om noget privat var blevet offentligt, krænket, udstillet og alligevel var det hverken helt privat eller helt offentligt. Jeg forsøgte at finde ud af hvad det lugtede af – ytringsfrihed, manifest, private i det offentlige, møder mellem mennesker, politisk aktivitet – jeg endte med Hannah Arendt. Inden længe gav jeg mig i kast med *Menneskets vilkår*.

Problemformulering

Hvordan kan Arendts *Menneskets vilkår* bruges til at undersøge og diskutere problematikker og temaer som konformitet, normkritik og mangel på fællesskab, som optræder i udgivelsen *Ærø Manifestet*?

Teori og metode

I denne opgave bruges Hannah Arendts *Menneskets vilkår* som teoribasis, samt genreanalyse, for at undersøge *Ærø manifestet* især for normkritiske perspektiver. Der bruges de fundamentale, menneskelige aktiviteter arbejde, fremstilling og handling i *vita activa* (det aktive liv) samt Arendts udlægning af privat-, socialsfære samt den offentlige sfære og ideen om det moderne individ. Dette benyttes som basis for en analyse af Maj My Humaidans fortælling og de problematikker hun oplever i en verden som har udviklet sig med høj acceleration fra, hvad Arendt kaldte, den moderne verden til i hvad der i dag kaldes et præstationssamfund understøttet af en konkurrencestat (i Danmark). Der tages udgangspunkt i Arendts begreb om modernitet, der udspringer af forskellige afgørende væsentlige fænomener; fremmedgørelse fra verden, animal laborans' sejr og ikke mindst opstandelsen af socialsfæren.

Desuden bruger jeg til at belyse præstationssamfundet Anders Petersens bog fra 2016 af samme navn, *Præstationssamfundet*. Jeg bruger den og samtidige samfundsdiagnostiske udgivelser, herunder Svend Brinkmanns selvhjælpstriologi – *Stå fast, Ståsteder, Gå glip* – og til at bygge bro hvormed Arendt kan gå over på Ærø med: Det er med denne brolægning jeg primært analyserer *Ærø manifestet*. Sekundært kigger jeg på reaktionen på manifestet med *Arbejdets land*, af Kaare Dybvad og Humaidans egen efterfølger *Blødt*, samt vurdere debatsammenstødene mellem de to, for at diskutere frihed, tale og politisk handling, samt samfundets iboende konformitet.

Hvem er hovedaktørerne

Hannah Arendt

Hannah Arendt (f. 1906, d. 1975) var en tysk-amerikansk politisk filosof. Hun er mest kendt for sin indflydelsesrige tænkning om totalitarisme og ondskab, frihed og offentlighed og ikke mindst sin skoletænkning. Hun er også en betydningsfuld figur indenfor fænomenologien. I *Menneskets vilkår* (*The Human Condition*, 1958), der sammen med *Totalitarismens oprindelse* tæller som Arendts hovedværk, modstiller hun det hun kalder for Vita Activa med Vita Contemplativa. Det vil sige, at hun placerer det aktivt handlende liv overfor det passivt betragende liv. Mens det sidstnævnte blot iagttager verden uden at gribe ind i den, er det handlingsorienterede liv dér, hvor mennesket finder sin frihed. Hos Arendt er frihed altid

forbundet med at agere politisk i samfundet, hvilket i hendes forståelse betyder i samspil med andre. Fra Danmarks Nationalleksikon (Lex).

Maj My Humaidan

Maj My Humaidan (f. 1982) er en samfundsanalytisk forfatter, foredragsholder og virksomhedsrådgiver. Siden 2012 har hun skrevet klummer, holdt foredrag og udtalt sig i medierne om behovet for større ideologisk frihed på arbejdsmarkedet og i familielivet.

I 2023 udgav Maj My bestsellerbogen “Ærø Manifestet - om længslen efter et andet familieliv”, der var med til at starte debatten om arbejdstid, bæredygtigt familieliv og fremtidens velfærdssamfund. Fra Humaidans egen hjemmeside, majmy.dk.

Menneskets vilkår

”Hannah Arendts klassiker fra 1958 er et storslået forsøg på at sammenfatte og diskutere de grundlæggende konflikter, blindgyder og muligheder, der kendetegner udviklingen frem til den moderne verdens samfund. *Menneskets vilkår* er dermed på én gang en dyster modernitetskritik og et dristigt stykke politisk tænkning, som radikalt udfordrer det moderne samfunds politiske selvforståelse og mangel på samme. Med introduktion af oversætter Christian Dahl og chefredaktør Rune Lykkeberg.” (Gyldendal: ’Menneskets vilkår’)

Aktiviteten: Arbejde

(eng. ’labor’). Den korte forklaring på arbejde er: Den nødvendige aktivitet for at opfylde selvopretholdelse, reproduktion, altså artens overlevelse. Det er kontinuerligt fordi behov som sult, tørst osv. ikke kan definitivt blive opfyldte eller endegyldigt tilfredsstillede. ”Arbejde er den aktivitet, der svarer til den biologiske proces i menneskekroppen [...] Arbejde har således selve livet som sit grundvilkår” (Arendt 2005: 36) Altså har arbejde til formål at tage hånd om fornødenhederne for livet selv. I sin samtid skrev Arendt undrende over at ”den nyere tids venden-op-og-ned på alle traditioner” ikke har fremlagt en teori hvori *animal laborans* og *homo faber* holdes adskilte. (Arendt 2005: 101-102) Herunder vil opgaven forsøge at skille dem ad og definerer dem ud fra Arendts udlægning af *vita activa* og deres menneskelige aktiviteter før den moderne verdens ”venden-op-og-ned på alle traditioner”.

Nyere tid og moderne verden

Når Arendt refererer til den nyere tid, er det primært i relation til den videnskabelige udvikling som skete historisk fra det 17. århundrede og frem til starten af det 20. århundrede. Dette understreger hun er vigtigt at adskille fra den moderne verden: ”politisk set opstod den moderne verden, som vi i dag lever i, med de første atombombesprængninger”. (Arendt 2005: 35) Det er den moderne verden som gennem -ismer, især de strømninger og tyranniske tendenser som Arendt observerede i nationalisme og totalitarisme, lagde an til den moderne verdens realitet.

Animal laborans

Der er adskillige lænker som binder *animal laborans* og indskrænker frihedskapaciteten. Den første kan kaldes en biologisk lænke for intet (menneske)væsen kan sætte sig ud over basale behov: ”Drevet som han er af kropslige behov, kan *animal laborans* ikke bruge sin krop frit” (Arendt 2005: 127) Arendt skriver at netop den fastlængede eksistens med uopfyldelige behov var en af begrundelserne bag oldtidens slavebrug – det var den daværende tids retfærdiggørelse for at frie borgere var herrer over andre, altså slaveri som institution (Arendt 2005: 100). Gennem deres besiddelse af andre fik de frie borgere en større frihedskapacitet: ”Det at arbejde var ensbetydende med at være trælbundet af nødvendighed, og denne trælbinding hørte til menneskelivets vilkår. Eftersom mennesker var underkastet livets behov, var det kun muligt for dem at blive fri ved at beherske andre, som de med magt kunne underkaste nødvendigheden. Slavens fornedring var skæbnebestemt og en skæbne værre end døden, fordi den medførte en forvandling af mennesket til en slags husdyr” (ibid.) Derfor er der ligeledes en pointe om at slavens, og her inkluderes *animal laborans*’, frihedskapacitet, indskrænket som den er, ikke umuliggør dens evne til at være menneske – i oldtiden kunne slaven frigøres af sin herre og politiske ændringer kunne ændre slavens lod. Oldtidens trælbinding kan anses for at være en mere værdig omgang med slaver end senere tiders slavebrug som ”et middel til at skaffe sig billig arbejdskraft eller et instrument til at udbytte mennesker for profittens skyld” (ibid.)

Arbejdsaktiviteten er fastlænket rent biologisk, men der ligger hos Arendt en ejendomsmæssig lænke til *animal laborans*, da arbejde rækker ud over de basale behovs tilfredsstillelse og indeholder slaveagtige ”erhverv” også: herunder madlavning, rengøring, krops- og ældrepleje. (ibid.) Kort sagt husholdning.

Husholdning og kort om sfærerne

Typisk hører arbejdsaktiviteten hjemme inden for familiens rammer. Dette rum kaldes *privatsfæren* og er modstykket til *den offentlige sfære*. Problematiske bliver det for Arendt, da grænserne mellem udviskes historisk, fra den antikke tids adskillelse af det private og det offentlige, i nyere tid, hvor hun fremhæver, at husholdningens organisationsform er blevet optaget i en hybrid sfære – *socialsfæren*. Deri, i stedet for at samledes under familieoverhovedet som den bestemmende, er ”nationen” blevet det nye familieoverhovedet (for alle borgeres familier). Hvilket medfører, at hidtil private anliggender som husholdningen, herunder økonomi, som i antikken ansås som et ikke-politisk anliggende, er blevet et offentligt anliggende, der et politisk anliggende. (Arendt 2005: 55) I den klare opdeling af privat og offentlige sfærer sætter Arendt op at ulighed var et vilkår for privatsfæren mens lighed, synonymt i denne sammenhæng med frihed, var et vilkår for den offentlige sfære.

For at en borger kunne få adgang til den offentlige sfære, var det som regel på baggrund af besiddelsen af ejendom og formue. Førstnævnte som den vigtigste for at bibeholde sine borgerrettigheder og lovens beskyttelse, mens mangel af formue, dvs. fattigdom, ikke førte til et sådant tab af rettigheder. (Arendt 2005: 83-84) Det er heller ingen hemmelighed, at en formue forsødede tilværelsen, i bedste fald tilstrækkeligt til at den velhavende kunne bruge sin tid i det offentlige rum, og i værste fald, ville en for let tilværelse, som Arendt skriver, give anledning til en meningsløshed at krybe ind i menneskelivet: ”Jo lettere livet er blevet i konsum- og arbejdssamfundet, jo sværere vil det være fortsat at forblive bevidst om dét nødvendighedens pres, der holder samfundet i gang, når smerte og anstrengelse, der er nødvendighedens ydre manifestationer, knap nok er til at få øje på. Faren ved et sådant samfund er, at det – blændet af overfloden fra sin voksende frugtbarhed og fanget af, at den endeløse proces fungerer uden problemer – ikke længere vil være stand til at opdage sin egen futilitet”. (Arendt 2005: 141)

Futilitet

Fra DDO (2025): **futil** meningsløs, nytteløs eller frugtesløs. Dette er modsat hvad *animal laborans* står for, det kommer nemlig ikke ud i spekulationer om mening i sit cykliske arbejde med opfyldelse af behov, frugtbarhed osv. men idealet for denne er ikke en ønskværdig verden at have sin tilværelse i.

Konsumtion for det arbejdende dyr

Animal laborans' formår at producere konsumvarer, ud af sit arbejde og konsumere dem, for så at arbejde igen. Denne cyklus er adfærdsbestemmende i et konsum-/arbejdssamfund af produktion og forbrug. Problematikkerne heri vil være reduktionen af alt til produkter, som fx politik eller kultur, som skal konsumeres i næsten samme fart som deres tilblivelse.

Idealet for det arbejdende dyr

”Et åbenlyst tegn på, at vi er tæt ved at virkeliggøre *animal laborans*' ideal, er, at hele vores økonomi i den grad er blevet til en spildøkonomi, hvor ting må fortæres og bringes af vejen næsten lige så hurtigt, som de produceres, for ikke at føre til en katastrofe. Men hvis idealet allerede eksisterede, og vi virkelig udelukkede levede som medlemmer af forbrugssamfund, ville vi ikke længere have nogen verden at leve i: Vi ville simpelthen blot være drevet af en proces, i hvis evigt genkommende cyklus ting dukker op og forsvinder, manifesterer sig og går til grunde uden nogensinde at være længe nok til at kunne favne livsprocessen i deres midte.” (Arendt 2005: 141) Det er en katastrofal tilværelse som Arendt beskriver, især slående er tabet af sans for livsprocessen, samt understregningen af, at *animal laborans*' ideal ville være en tilværelse uden en verden – uden en menneskeskabt verden, så forsvinder en vigtig menneskelig del af os. Derfor, ligesom arbejde er vigtig for fornødenhederne, er fremstilling vigtig vores videre eksistens, som betinget væsen af det tidligere menneskeskabte og alt hvad der er givet os af naturen. (Arendt 2005: 152)

Aktiviteten: Fremstilling

”Fremstilling tilvejebringer en ”kunstig” verden af ting, som er tydeligt forskellig fra alle naturlige omgivelser. Det individuelle liv har hjemme indenfor grænserne af denne tingsverden, fordi den er skabt for at overleve og transcendere de naturlige omgivelser. Grundvilkåret for fremstilling er derfor mundanitet” (Arendt 2005: 36-37)

Mundanitet

’Mundanitet’ bruges i den danske oversættelse, da brug af den bogstavelige oversættelse ’verdslig’, fra det engelske ’worldliness’ og det tyske ’Weltlichkeit’ kan ifølge oversætteren skabe forvirring, i stedet har han lånt fremmedordet fra fænomenologien. Mundanitet henviser til den verdslige omgang med verden. (Arendt 2005: 322) En let humoristiske forståelse af mundanitet (medtaget er både ’wordliness’ og ’Weltlichkeit’) i opgaven her kan udtrykkes således: Mundanitet er mondænitet, hvis den ’stræben efter at høre til den fine verden’ blot var

en stræben efter at høre til i den menneskeskabte eller rettere at menneske-skabe verden i al almindelighed (og praktikalitet). Men betydningen af mundanitet er både at stå fast i den fælles verden, ikke væk fra mennesker, samt have en tro på at bevare og forny. (Arendt 2005: 144, 313).

Fra ODS, Ordbog over det danske Sprog (2025): **Mondænitet** 1) verdslighed, 2) stræben efter at høre til den fine verden, være med på moden.

For givetvis er 'mondænitet' og muligvis ordet 'skabertrang' en for stærk gradbøjning af betydningen i denne kontekst – og sidstnævnte ville angiveligt lægge sig for langt væk fra originalsproget og andre oversættelsers ordvalg. Dog er det muligt, at med det danske sprogs udvikling frem til i dag, kan ordet 'verdsligt' muligvis benyttes nu. Dette vil opgaven her ikke dykke dybere ned i.

Homo Faber

I fremstillingsaktiviteten sker opbyggelsen af menneskeverdenen, den kultur, vi beboer sammen – om det så er ved fremstillingen af instrumenter og værktøjer, kunst-, bygningsværker som synlige bymure eller lovgivning som usynlige samfundsmure – det ligger alt sammen i hænderne på håndværkeren, det skabende menneske, *homo faber*. (Arendt 2005: 21, 127) Det er gennem denne omformning af naturen til det menneskeskabte, Arendt beskriver, som tingsliggørelse gennem den voldelige fremstillingsaktivitet. Det ligger til *homo fabers* standsning af livsprocesser ”som det er tilfældet med træet, der må fældes for blive materiale”, at denne aktivitet gør *homo faber* til en voldsmand i naturen. (Arendt 2005: 146)

Bestandighed

Hvis en verden (skabt gennem en voldelige omskabelse af natur), skal kunne rumme mennesker må den have stabilitet, holdbarhed, bestandighed, for mennesker – og mennesker fremstiller genstande i deres verden; nyttige ting heriblandt. Utilitarisme er for *homo faber* som et mantra for omskabelsen og fremstillingsprocessen. ”Fremstillingsprocessen er i sig selv helt igennem bestemt ud fra kategorien om midler og mål. Den fremstillede genstand er et slutprodukt i dobbelt forstand: Dels slutter produktionsprocessen i produktet, dels er processen blot et middel til at nå dette slutmål.” (Arendt 2005: 149) Det er blot problematisk for *homo faber* i sin isolerede omgang med at fremstille brugsgenstand, at blive fanget i en spiral mod meningsløshed. For dette, meningsløsheden, er en faldgrube for utilitarismen, hvis den fanges i ”en uendelig kæde af midler og mål”, hvortil kun et arbitrær valg af noget som ”mål i sig selv” kan bryde kæden. ”I *homo fabers* verden, hvor alt skal have en eller anden nytte, det vil

sige, skal være et instrument til at opnå noget andet, kan mening kun fremtræde som et mål, et ”mål i sig selv”, hvilken i grunden enten er en tautologi, der gælder alle mål, eller en selvmodsigelse.” (Arendt 2005: 159)

Ifølge Arendt, lykkedes Immanuel Kant at give et brugbart udsagn om hvorfor middel/mål-kategorien bør holdes væk fra politisk handling – givet at reduktionen af mennesker til midler i stedet for mål i sig selv, fører til, at mennesker optages primært af overlevelse og forbrug, hvilket giver anledning til en negativ udvikling af fænomenet massesamfund, hvori (menneske)masse kan styres totalitært (Arendt 2005: 101). ”End ikke Kant kunne løse dette problem eller helbrede *homo fabers* blindhed over for meningsproblemet uden straks at måtte rekurrere til det paradoksale ”mål i sig selv”. (Arendt 2005: 161) Men for så vidt at *homo fabers* mentalitet ikke er nyttig på politisk niveau, så er det alligevel afgørende for konstruktionen og vedligeholdelsen af den menneskeskabte verden: ”*homo fabers* fødsel og den menneskeskabte tingsverdens tilblivelse er sammenfaldende med opdagelsen af værktøj og instrumenter.” (Arendt 2005: 130) Uden *homo faber*, ingen verden for os. Arendt skriver, at det primære formål med fremstilling, *homo fabers* egentlige mål, er at konstruere en verden, ikke at lette menneskets livsproces (Arendt 2005: 146, 156) Ikke desto mindre så kan *homo faber* både som selvgjort naturens herre og fremstillingens mester som Arendt skriver, lette det møje og besvær som *animal laborans* oplever i sin aktivitet: ”Redskaber og instrumenter, der kan lette arbejdsanstrengelsen betragteligt, er i sig selv ikke noget resultat af arbejde, men af fremstilling; de tilhører ikke konsumptionsprocessen, men er en del af brugsgenstandens verden. Intet værk kan fremstilles uden værktøj, og *homo fabers* fødsel og den menneskeskabte tingsverdens tilblivelse er sammenfaldende med opdagelsen af værktøj og instrumenter.” (Arendt 2005: 130)

Homo faber og animal laborans

Konsumvarer og brugsgenstande

Som tidligere beskrevet er *animal laborans* et arbejdende dyr, der producerer konsumvarer, primært for (nødvendigheden af) selvopretholdelse. (Arendt 2005: 135) Ligeledes med ovenstående ved vi, at *homo faber* også producerer, eller skaber – dog ikke konsumvarer – men brugsgenstande som tilføjes til verden. Forskellen fremhæves på det to ting er holdbarheden, for selvom ’brug’ og ’konsumtion’ kan minde om hinanden, så er brugsgenstandene kendetegnet ved deres vedblivende eksistens i verden selv om de bruges ”forudsat at de ikke

bevidst destrueres” og konsumvarerne således bruges, opbruges, konsumeres. (Arendt 2005: 145) Mens brugsgenstandenes holdbarhed ligger i hænderne på den (voldelige) *homo faber*.

Instrumentaliteten

”*Homo faber* er vitterligt herre og mester, ikke kun i kraft af at han er eller har gjort sig selv til naturens herre, men også fordi han er herre over sine egne frembringelser. Dette gælder hverken for *animal laborans*, der er underkastet sine livsbehov, eller for handlingsmennesket, der forbliver afhængigt af sine medmennesker. Alene med sit billede af det planlagte produkt i hænderne er han fritstillet til at ødelægge det igen.” (Arendt 2005: 150)

At have en mentalitet om ’noget’ som et instrument, et middel, er problematisk hvis reduktionen griber for meget om sig. Dette ’noget’ kan strække sig fra levende natur (træet), til død natur (træestykke), til omskabt natur (bord) eller endda til væsner (fx mennesker som sidder til bords). Denne reduktion er problematisk, men findes ikke desto mindre hos både *animal laborans* og *homo faber* på en måde som udviser forståelsen og tilgangsmåden til omverden. Dog er det herfra at *homo faber* finder ”sin mest fundamentale erfaring af instrumentaliteten, [der] er bestemmende for al fremstilling og fabrikation. Her gælder det vitterligt, at målet helliger midlerne.” (Arendt 2005: 158)

Maskinbrug

Arendt kalder diskussionen om tilpasning til maskiner for ”ørkeløs”. Ud fra at mennesket som betinget væsen altid vil tilpasse sig, til vilkår om at bruge bl.a. værktøj så er det ikke meget anderledes med maskiner generelt. Hun påpeger at selve det at opfinde, fremstille en maskine allerede har betinget at mennesket således må have tilpasset sig maskinbrug som et vilkår. ”Netop fordi det ikke bruger værktøj og instrumenter med henblik på at bygge en verden, men kun for at lette sit arbejde med livsprocessen, har *animal laborans* bogstavelig talt måtte leve i maskinernes verden, og således har det været lige siden den industrielle revolution” (Arendt 2005: 152) Den nyere tid bringer historisk set en nedgradering af fremstilling med sig. Der er en transformation af *homo fabers* tingsliggørelse som går tabt, ifølge Arendt med den industrielle revolution, der ”har erstattet håndværket med arbejde, og resultatet af dette er, at den moderne verdens ting er blevet til arbejdsprodukt”. (Arendt 2005: 133) Denne frafalden af fremstilling som en separat aktivitet fra arbejde giver futiliteten mulighed for at indtræffe hos den fremstillende og den arbejdende.

Aktiviteten: Handling

”Menneskelig pluralitet, det basale vilkår for såvel handling som tale, manifesterer sig både som lighed og forskellighed. Hvis menneskene ikke var lige, kunne de hverken forstå hinanden eller dem, som kom før dem, og de ville heller ikke være i stand til at lægge planer for fremtiden og forudse, hvilke behov som de, der kommer efter dem, vil have. Men hvis menneskene ikke var forskellige fra hinanden, og man ikke kunne skelne ét menneske fra et andet, som er, har været eller vil komme, så ville der hverken være behov for at tale eller handling for at gøre sig forståelig. Da ville tegn og lyde være tilstrækkeligt til at kommunikere menneskenes umiddelbare, identiske behov og ønsker.” (Arendt 2005: 180)

Vigtigheden af handling hos Arendt kan ikke understreges nok. Hierarkisk placerer handling sig over både fremstilling og arbejde, fordi til forskel fra deres fastlængede tilværelse til nødvendighed og tingsliggørelse, så er det gennem handling, at ’ægte’ frihed kan udtrykkes, opleves, udleves mellem mennesker.

Pluralitet

Mangfoldigheden er grundvilkåret for frihed. Uden fremtrædelsesrummet mellem mennesker er der ingen frihed. (Arendt 2005: 33, 37) Der er en pointe hos Arendt om at meningsfuldheden i handling forsvinder hvis ikke den kan ses, høres, huskes, opleves af andre mennesker, hvilket tæller for størrelser som (kristne påbudte) gode gerninger eller bjørnetjenester (Arendt 2005: 188) Om hvorvidt der er en mening i at øve sig i at handle, eller om handling forbliver en slags performativ aktivitet, som i stil med, at en (teater)forestilling behøver publikum for at blive opført er for opgaven ikke helt klart. Men ud fra Arendt ville dette, altså øvelse til aktiviteten handling, angiveligt være noget som ikke er en del af selve fremtrædelsesrummet hvor friheden bekræftes, men nærmere være noget som foregår skjult i det private.

Fremtrædelsesrummet

”Magt er det, der sikrer den offentlige sfæres eksistens, det potentielle fremtrædelsesrum mellem handlende og talende mennesker.” (Arendt 2005: 203) Magten opstår når mennesker bor sammen, både i det private med familien, og magten i fremtrædelsesrummet forudsætter at bo så tæt at handlingspotentialet er til stede. ”Og den, der af den ene eller den anden grund isolerer sig og ikke tager del i denne form for samvær, mister magten og bliver afmægtig, uanset hvor stærk han er, og uanset hvad hans motiv er.” (Arendt 2005: 204)

Magt, styrke, tyranni og vold

Magten, fortæller Arendt, deler grænseløsheden med handling og ligesom handling har magten pluralitet som menneskeligt grundvilkår. For uden mennesker inden magt imellem. Magten er delelig, og kan skabe mere magt eller forfalde derigennem. ”Magten korrumpere især når de svage slutter sig sammen for at overvinde de stærke – men heller ikke før. Fra Hobbes til Nietzsche er viljen til magt i den nyere tids forståelse – det være sig i form af forherligelse eller afvisning – langt fra de stærkes kendetegn, men bør snarere regnes blandt de svages mangler, akkurat som misundelse og grådighed.” (Arendt 2005: 2007) Styrken er, modsat magten, udelelig, og pluraliteten begrænser den individuelle styrke overfor ”de manges magtpotentiale”. Styrke er ”mere forenelig med vold end med magt – det være sig heroisk, nemlig ved viljen til at kæmpe og dø, eller stoisk, ved at acceptere lidelsen, udfordre sorgerne og trække sig fra verden; i begge tilfælde forbliver individets integritet og styrke intakt. Styrke kan faktisk kun ødelægges af magt og føler sig derfor altid truet af de manges kraft.” (Arendt 2005: 206) Vold og tyranni er forbundne ved beskrivelse af tyranni som forsøg på at erstatte magt med vold, hvilket egentlig danner afmagt modsat andre politiske organisationsformer: ”Vold har besynderligt nok lettere ved at ødelægge magt end ved at ødelægge styrke, mens tyranniet altid genkendes på undersåtternes afmægtighed, fordi de har mistet deres menneskelige evne til at handle og tale i fællesskab, så genkendes det ikke i første omgang på sin svag og sterilitet; tværtimod kan håndværk og kunst blomstre under disse vilkår, hvis herskeren er tilstrækkeligt ”velgørende” til at give sine undersåtter lov til at isolere sig.” (ibid.)

Som før nævnt, uden pluraliteten, mangfoldigheden, ingen fremtrædelsesrum, ingen tale og handling, som hierarkisk ligger højest til *vita activa*, hvori de tre praktiske aktiviteter, arbejde, fremstilling, handling, hører under. ”Herigennem [tale og handling] kan menneskene markere sig fra hinanden i stedet for blot at være forskellige; dette er de måder hvorpå menneskene fremtræder for hinanden som mennesker og ikke blot som fysiske genstande. Til forskel fra den rent kropslige eksistens beror denne fremtrædelse på initiativ, men et initiativ, som ingen kan afstå fra og stadig være menneske. Dette gælder ikke for nogen anden aktivitet i *vita activa*. Folk kan sagtens leve uden arbejde, nemlig ved at tvinge andre til at arbejde for sig, og de kan uden videre beslutte sig for blot at forholde sig brugende og nydende til tingenes verden uden selv at føje en eneste nyttig ting til den. Livet som snylter eller slaveejer kan nok kaldes uretfærdigt, men det forbliver dog uomtvisteligt stadig et menneskeliv. Derimod ville et liv uden tale og handling – og denne livsform er den eneste, som for alvor har givet afkald på enhver fremtræden og forfængelighed i dette ords bibelske betydning – bogstavelig talt ikke

være noget jordisk liv; det ville ikke være et menneskeliv, fordi det ikke blev levet blandt mennesker.” (Arendt 2005: 181) Som tidligere nævnt, så er et menneskeliv uden mennesker næppe et menneskeliv for dette er ensbetydende med, at et menneskets fremtræden for andre er så minimal, at det nærmest er en ikke-eksistens. (Arendt 2005: 81) Uden magt vil fremtrædelsesrummet forgå ligesom handlingen og talen, fællesskabet fundet i frihed, i politik.

”Det, der først underminerer og siden dræber det politiske fællesskab, er tabet af magt og den deraf følgende afmagt; og i modsætning til voldsmidler kan magt ikke opbevares eller gemmes som forråd til nødsituationer, men eksisterer udelukkende som aktualisering. Hvor magten ikke aktualiseres, forsvinder den, og historien er fuld af eksempler på, at selv de største rigdomme ikke kan kompensere for dette tab. Magt aktualiseres kun, hvor ord og gerninger ikke er adskilt fra hinanden, hvor ordene ikke er tomme, og gerningerne ikke brutale, hvor ordene ikke bliver brugt til at skjule sande intentioner, men til at afsløre virkeligheden og gerningerne ikke bliver brugt til at misbruge og ødelægge, men til at etablere forbindelser og skabe nye realiteter.” (Arendt 2005: 203) At danne nye realiteter, ikke i materiel forstand, men mere forstået som frihed til at gøre noget nyt, at begynde, at starte på ny, dette potentiale ligger i hvert født individ.

Natalitet

Fødthed, en iboende menneskelig evne, som kommer til udtryk i handling gennem erkendelsen af frihed. (Arendt 2005: 84) Dette opstår unikt med hver persons fødsel, for da er noget unikt, noget nyt kommet til verden. At handle er at være i stand til at gøre noget nyt, noget uventet. Dette kan komme til udtryk i politiske førstebevægere, meningsdannere og (modige) individers fremtrædelse (især under historiske krigs-, revolutionær og andre omvæltningstider) fra det private og ud i det offentlige og handle på en sådan måde at fremtiden vil huske (endda udødeliggøre) dette. (Arendt 2005: 46, 182) Opgaven her fremhæver Mahatma Gandhis ikke-voldelige handlemåder, som anerkendes for at have førte til Indiens uafhængighed fra det britiske kolonistyre, som et muligt eksempel. (Lex: 'Mahatma Gandhi')

Vita activa

”Med betegnelsen *vita activa* ønsker jeg at pege på tre fundamentale former for menneskelig aktivitet, nemlig arbejde, fremstilling og handling. De er fundamentale, fordi hver af dem svarer til et af de grundlæggende vilkår, som den menneskelige eksistens på Jorden er givet.” (Arendt 2005: 36) Arbejdet tager sig af fornødenhederne, de basale behov, mens fremstilling skaber en verden for menneskets videre eksistens, begge i det private og handling giver frihed

i det mellemmenneskelige møde i offentlige rum. Hver af disse aktiviteter tilhører hovedsageligt enten den private eller offentlige sfære, men Arendts argument er at deres grænser i nyere tid er blevet udvisket til forskel fra oldtiden. (Arendt 2005: 319)

De tre sfærer

eller: når to bliver til tre og bliver transformeret til forplumrede, ikke-adskilte sfærer, anderledes fra et oldtidsideal.

Den private sfære

Arendt påpeger flere steder, at den private sfære er rum for sikkerhed for (oldtidens) borgere. Trods uligheden deri, så fungerer som et værn mod offentligheden. (Arendt 2005: 84, 206) Det er i denne sfære at arbejde og fremstilling, idealet set, kan finde sted, hvor *animal laborans* og *homo faber* har deres tilhørsforhold gennem henholdsvis deres nødvendighedsarbejde og isolerede produktion, før deres møde med andre mennesker overhovedet (undtaget i dette er familie/ejendommens medlemmer). Det er ikke en skueplads, nærmere både skjulested, arnested og gravsted for familieliv som egentlig ikke hører sig til at blive bestemt i en uklar sammenblanding af private og offentlige anliggender. (Arendt 2005: 165)

Ikke-privative træk ved privatlivet

Det første som Arendt beskriver stemmer overens med nødvendighedens behov, netop fordi nødvendighed og liv er tæt forbundne sådan at "samme livsnødvendighed [...] besidder åbenbart en drivkraft, der er langt mere presserende end menneskets såkaldt højere stræben og begær." (Arendt 2005: 89) Det er denne drivkraft som ene har en kraft som forhindrer "den ligegyldighed og det tab af virkelyst, der udgør en så åbenlys trussel mod overdrevent velstående samfund", at en ophævelse af nødvendighed – som tidligere beskrevet i idealet for *animal laborans* – fører til at frihedsbegrebet og nødvendighed "forplumres". (ibid.)

Det andet ikke-privative træk er foromtalt værn mod offentligheden. Således at i det såkaldte skjulested kan en borger, både skjule sig fra begivenhederne i offentligheden såvel som eksistensen som offentlige person (Arendt 2005: 84, 90). Denne forplumring fører til en uklar privatsfære, da den begynder at skulle strækkes ud den offentlige sfære.

Den offentlige sfære

"Udtrykket "offentlig" [betegner] selve verden, i det omfang den er fælles for os alle og afgrænset fra vores egen private plads i den. Denne verden er imidlertid hverken identisk med

Jorden eller naturen forstået som det afgrænsende udfoldelsesrum for mennesker og som det almindelige vilkår for alt organisk liv. Snarere skal den relateres til menneskets kunstige fremstilling af produkter og til de sager, der angår indbyggere i den menneskeskabte verden. At bo sammen i verden betyder fundamentalt set at blive medieret af en verden af ting, akkurat som når et bord befinder sig midt imellem dem, der sidder omkring det. Verden er som ethvert andet ”melletrum” [eng. ’in-between’] kendetegnet ved, at den på samme tid forbinder og adskiller mennesker. Det offentlige rum samler os ligesom den fælles verden og forhindrer os samtidig i så at sige at falde over hinanden.” (Arendt 2005: 75)

Den mest eksemplariske version af det offentlige rum, rent historisk, er for Arendt den græske *polis* (bystat). Dette kommer fra det skarpe skel mellem den offentlige sfære og den private, og den direkte demokratiske deltagelse fra frie borgere. Denne direkte demokratiske styreform sættes som modsætning det moderne demokrati, som er repræsentativt, fordi det moderne paradoksalt nok i forsøget på sikringen mellem lighed og frihed enten kommer til at sætte det ene højere end det andet. Enten ved at indskrænke individuel frihed ved ønsket om mere lighed eller omvendt at øge mellemmenneskelig ulighed ved ønsket om mere frihed. (Arendt 2005: 20)

Denne offentlige indtrængen til private anliggender, at hive det skjulte frem til skue, eksempelvis at gøre husholdningen til en national husholdning (Arendt 2005: 82), ødelægger de to sfæres grundlæggende betydning om ”at der er noget, som kræver at blive holdt skjult, og noget, der har brug for at blive vist offentligt frem for overhovedet at eksistere” (Arendt 2005: 92). Dette gør det uklart hvor aktiviteterne i *vita activa* har deres tilhørsforhold, da en hybridsfære fremkommer når både privat og offentlighed rækker ind over hinanden.

Den social sfære

Socialsfæren, den sociale sfære, havde sin opstandelse historisk set, ”da hensynet til privatejendom går fra at være et privat til at blive et offentligt anliggende”. (Arendt 2005: 87) Det er den sociale sfære som nærmest ”som en slags superfamilie” gennem sin organisation med ”nationen” som overhoved har lagt an til den moderne verden. (Arendt 2005: 55) Det er en svækkelse, som Arendt peger på at Karl Marx identificerede som ”statens hensygnen”, og at tingenes tilstand var mildt sagt skidt for politisk handling: ”På Marx’ tid var den politiske regering allerede sygnet så meget hen, at den var begyndt at forvandle sig til en national husholdning. Denne udvikling er fortsat frem til vor tid, hvor den nu er godt på vej til fuldstændig at forsvinde i administrationens om muligt endnu mere indskrænkede og

upersonlige sfære [socialsfæren].” (Arendt 2005: 82) Det er her paradokset af (statslige) forsøg på ligevægt individuel frihed og indbyrdes lighed ligeledes kommer til at indskrænke den ene, hvis den anden øges. (Arendt 2005: 20) Før dette herskede der, ifølge Arendt, ulighed i privatsfæren og lighed i den offentlige sfære. I denne hybridsfæres magt er det egentligt ligegyldigt om samfundet består af ligestillede borgere ”eftersom samfundet alligevel altid kræver af sine medlemmer, at de skal opføre sig, som om de tilhørte én stor familie med ens meninger og ens interesser.” (Arendt 2005: 63) Dette krav, påbud, om at indordne sig er essensen i samfundets iboende konformitet. Når konformiteten er fokuspunktet for samfundet, er der gået en vigtig del af *vita activa* tabt, for den videre eksistens af mennesket. Et tabt fokus på at give verden videre til fremtiden. (Arendt 2005: 287)

Homo faber på sejrspodiet

Hvis der skulle vælges en menneskelig aktivitet og dertilhørende væsen som *ikke* ville miste fokus på at give verden videre til fremtiden – så må det være *homo faber* være i spidsen. Arendt tilskriver *homo faber* som en sejrherre, der indtog podiet frem for kontempleren førhen. Hendes begrundelse er bl.a. et 18. århundredes gudsbegreb, som kommer fra en analogi ”om, at forholdet mellem naturen og Gud var som forholdet mellem uret og urmageren.” (Arendt 2005: 294) Hun tilføjer, at det ikke er svært at gennemskue hvor forherligelsen af fremstillingens kunst udsprang fra med et sådant gudebillede. Men podiet var ikke *homo fabers* længe og Arendt skriver om at ”*homo fabers* endelige fiasko” var hvor hurtigt dens nyttebegreb, som er dens fundamentale vilkår, erstattes af lykkebegrebet om størst mulig lykke for fleste mulige individer. (Arendt 2005: 305) Der sker så, at fremstilling, på grund af sin ”mundanitet og iboende ligegyldighed over for livet anses for at være en anden form for arbejde.” (Arendt 2005: 316) Efter et sådant nederlag er det nærliggende at pege på kunstneren som eneste efterhånden tilbageværende *homo faber*. ”Varighed, stabilitet og bestandighed, der er verdensskaberens *homo fabers* idealer, er blevet ofret til fordel for overflod, der er *animal laborans*’ ideal.” (Arendt 2005: 135, 136)

Animal laborans på sejrspodiet

Sekularisering og ultimativt det moderne tab af tro fremhæver Arendt som afgørende for *animal laborans* opstigning på sejrspodiet. ”Det individuelle liv blev atter dødeligt, akkurat som det havde været i antikken” (Arendt 2005: 315) Det er problematisk hvis mennesket, kun er et arbejdende dyr eller tilstanden ophøjes til noget, det eneste som mennesket bør stræbe efter (eller tvinges til at blive), så er der hverken kontempleren eller de praktiske aktiviteter at være menneskelig med. I så fald henfalder vi til en slavebunden masse (i værste fald til

tyranni, i bedste fald til livsfornødenheder), som blot arbejder for at konsumere, for at arbejde mere. (Arendt 2005: 112, 128) Det er et samfund, hvori individualitet bliver en valuta, som der skal betales med.

Tab og fremmedgørelse

Med *animal laborans*' sejr sniger der sig ligegyldighed og tab af virkelyst ind som konsekvenser, især hvis et samfund kommer til et højt niveau af velstand. (Arendt 2005: 89) Men det retter ikke op problemet med tab af ejendom og det dobbelte tab Arendt beskriver de arbejdende fattige (eng. "labouring poor") oplever af deres dobbelte beskyttelse som førhen bestod af familie og ejendom: "Vi har tidligere set, at ejendom til forskel fra rigdom og erhvervelse peger på en privatejet andel af en fælles verden [...] Ekspropriation, berøvelsen af visse befolkningsgruppers plads i verden og den deraf følgende nøgne forvisning af dem til livets tvingende nødvendighed, skabte både den oprindelige ophobning af rigdom og muligheden for gennem arbejde at forvandle denne rigdom til kapital. Disse udgjorde tilsammen vilkårene for den kapitalistiske økonomis opblomstring." (Arendt 2005: 254) Med dette moment og samfundets indtræden som 'familieoverhovedet', og en meningsfuldhed i social solidaritet bliver substitutter for hvad Arendt kalder en naturlig solidaritet som tidligere herskede i familieenheden. Eksemplet her bliver nationalstatens territorium fungerede som et såkaldt kollektiv ejet stykke ejendom, ligesom familien førhen har haft et privat ejet stykke ejendom. Men et skridt mere på fremmedgørelsesvejen er det jordiske tilhørsforhold, eller globale tilhørsforhold, hvor grænserne for forbundethed overtrækkes. "Ligesom familien og dens ejendom blev erstattet af klassetilhørsforhold og nationalt territorium, således begynder menneskeheden og Jorden nu at erstatte de nationalt definerede samfund og de afgrænsede statsterritorier." (Arendt 2005: 256)

Der er meget foranderligt, især den moderne teknologiudvikling: "Det er historisk dokumenteret, at den moderne teknologi ikke udspringer af de redskaber, som mennesket altid har gjort brug af med det dobbelte formål at lette sit arbejde og skabe en tingsverden, men derimod udelukkende af menneskets søgen efter unyttig viden, som er fuldstændig dissociert fra spørgsmålet om anvendelse. Således blev uret, som et af de første moderne instrumenter, ikke opfundet med henblik på det praktiske liv, men udelukkende med dét rent teoretiske formål for øje at anvende det i forbindelse med eksperimentelle forsøg. Men så snart den praktiske anvendelighed af denne opfindelse blev opdaget, ændrede den hel menneskelivets rytme og siognomi; for urets opfindere var dette dog blot en tilfældig biomstændighed. Hvis vi

udelukkende skulle stole på menneskenes såkaldt praktiske instinkt, ville der ikke findes nogen nævneværdig teknologi, og selv om de allerede eksisterende tekniske opfindelser i dag rummer et vist potentiale, som sandsynligvis vil genere forbedringer til et vist punkt, er det ikke sandsynligt, at vores teknisk betingede verden ville kunne overleve endsige videreudvikle sig, hvis vi skulle få held til at overbevise os selv om, at mennesket primært er et praktisk væsen.” (Arendt 2005: 286) Dette er startskuddet til en fremmedgørelse fra Jorden, til en omvæltning af tidligere hierarkisk ordne mellem *vita contemplativa* og *vita activa*. Fra en fundamental erfaring af at menneske videbegær først tilfredsstilles når det kan agere håndværker i verden, fro at skabe en verden. ”Det var et menneskeskabt instrument, teleskopet, der endelig tvang naturen eller rettere universet til at røbe sine hemmeligheder. Med de første aktivt indgribenede undersøgelser blev begrundelserne for nære tillid til *gøren* og mistillid til *kontemplationen* og *observation* så meget desto mere tvingende.” (Arendt 2005: 87) Det er herefter væren og fremtræden skiltes blev der herefter klart, at der skulle en mere håndgribelig tilgang til verden, hvis man skulle sikre sig verdens sikkerhed. En sikkerhed der skulle skabes. Heraf fulgte sig adskillelse fra natur: ”Hvis naturen og universet er skabt af en guddommelig skaber, og hvis menneskets forstand er ude af stand til at forstå, hvad det endnu ikke selv har skabt, så kan mennesket umuligt forvente at lære noget om naturen, som det er i stand til at forstå. Gennem list kan det måske få held til at finde og endda imitere naturprocessernes virkemidler, men dette betyder ikke, at disse virkemidler nogensinde vil virke meningsfulde – de behøver nemlig ikke være forståelige.” (ibid.) Dette er anslaget til at miste jordbindelsen, tabet af jordbundethed, fremmedgørelse fra Jorden grænser. Teknologiske fremskridt har faren for at udstøde os, uanset deres vigtighed og imponerende begivenhed som: ”I 1957 blev en menneskabt genstand sendt ud i verdensrummet, hvor den i nogle uger kredsede omkring Jorden i nøje overenstemmelse med de tyngdelove, der styrer himmellegemerne – Solen, Månen og stjernerne. Denne satellit, som menneskene havde frembragt, var selvfølgelig hverken nogen måne, stjerne eller noget himmellegeme af den slags, der følger sin bane i et tidsrum, er for os dødelige, som er bundet til Jordens tid, synes at vare fra evighed til evighed. Men for en stund lykkedes det denne satellit at dvæle på himlen og bevæge sig i himmellegemernes nærhed, ganske som om den forsøgsvist var blevet optaget i deres ophøjede selskab.” (Arendt 2005: 29)

Selvom der er meget at tabe understreger Arendt, at det ikke betyder at menneskets vilkår, de praktiske evner, menneskelige aktiviteter går tabt i det social som ikke længere er todelt og adskilte: ”Uanset hvad sociologien, psykologien og antropologien fortæller os om det ”sociale dyr”, vil menneskene vedblive med at producere, fremstille og bygge, til trods for at disse

aktiviteter i stadig højere grad vil være indskrænket til kunstnerens virke, hvorfor de deraf følgende erfaringer af mundanitet i stadig højere grad vil befinde sig uden for rækkevidden af almindelig menneskelig erfaring.” (Arendt 2005: 319)

Opsummering

I *vita activa* peger Arendt på de tre fundamentale aktiviteter; arbejde, fremstilling, handling. Den moderne verden, som politisk set, sættes til at have sin begyndelse med atomsprængningerne i 1945 og i efterkrigstiden af Anden verdenskrig, Arendts samtid, har udvisket grænserne mellem privatsfæren og den offentlige sfære. Deres hybrid, socialsfæren, har udvisket de skarpe optrukne grænser, der i oldtiden fandtes mellem de to; hvor privatsfæren indeholdt både det nødvendige arbejde for opfyldelse af basale behov og omsorg samt gav værn mod det offentlige rum. Hvor adgangsbilletten til et det offentlige rum, altså den offentlige sfære var velstand, fordi det gav en sikkerhed, hvor nødvendighederne var taget hånd om og derfor kunne den velstående hengive sig til politisk aktivitet, altså handling. Den offentlige sfære, hvori et fremtrædelsesrum opstår mellem mennesker, er handlingens rum og hvor frihed opstår i netop denne fremtrædelse. Aktiviteterne er ikke længere fastboende i deres sfære og fremstillings- er i den moderne verden tæt på, hvis ikke lig med, arbejdsaktiviteten. Mens handlingsaktiviteten er forvist til videnskaben, som ”evnen til at frigøre processer”, hvortil Arendt skriver, at det forekommer ironisk at videnskabsfolkene, er ”de eneste, der stadig er klar over hvad det vil sige at handle i fællesskab”. Til forskel for såkaldte ”statsmænd”. (Arendt 2005: 85, 319)

80 år (efter de første atombombesprængninger) med den moderne verden og fuld fart på markedsökonomi kapitalisme og andre nye sociale bevægelser (Christensen 2016: 71-72). Rent historisk er der sket meget siden Arendt skrev om *vita activa* og dets tre aktiviteter, arbejde, fremstilling og handling. Alligevel er det relevant at kigge på emner som hun behandlede i lyset af den problematiske måde, fremmedgørende måde, vi i Danmark arbejder på...

Danmark – velfærdsstat?

”I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme, der har jeg rod, derfra min verden går.” (Andersen: 1850)

Problematiske bliver det når man føler sig rodløs i Danmark. Så er det vanskeligere at være stolt af sit fødeland. At slå rod i dag er alt for langsomt, hvis vi skal kunne følge med

hastigheden som bliver budt os. Det er en beklagelig udvikling som i almindelighed er blevet mere genkendelige for og tærer på samfundsborgerne. I sin udgivelse *Præstationssamfundet* fra 2016, skriver Anders Petersen følgende: ”I de senere år er det for alvor gået op for danskerne, at vi lever i en konkurrencestat og et præstationssamfund. Begreberne har ikke alene vundet indpas i den akademiske verden, men også i den bredere offentlighed.” (Petersen 2016: 54)

Konkurrencestaten

Med Petersens samfundsdiagnostiske perspektiv, lader det (desværre) til, at Danmark er blevet en konkurrencestat, og ikke længere kan kaldes en velfærdsstat fuldstændigt. Selve konkurrenceånden kommer til udtryk gennem politisk fokus og reformer på emner, som hurtig vej gennem uddannelsessystemet, pensionsaldershævninger og nedskæringer på områder i velfærden. Hvor mennesket bliver en ressource som skal effektiviseres til at være så produktiv og tilgængelig så vidt muligt for arbejdsmarkedet. (Petersen 2016: 56, 136) Denne udvikling er faldgruber ved velstående samfund generelt og ved at tænke produktivt eller uproduktivt arbejde som værdisættende for mennesket. (Arendt 2005: 102)

I konkurrencestaten Danmark påbydes der en hastighed, hvor at slå rødder ikke længere bærer sin positive betydning af stabilitet, trivsel og grobund for videreudvikling, men i stedet får en negativ betydning af at være fastgroet, forstokket eller uden fleksibilitet. (Brinkmann 2014: 13) Dét, at skulle være med i en konkurrence, som arbejdet her synonymt kaldes, som er mere og mere allestedsnærværende også udenfor arbejdspladsen, gør at konkurrencen flyder ud i flere og flere aspekter af menneskelivet, der i årrækker sprogligt har været todelt; i arbejdsliv og privatliv. Et eksempel på arbejdslivets dominans er: ”Netværksarbejde foregår i princippet hele tiden, hvilket teknologien blandt andet hjælper med til.” (Petersen 2016: 78)

Præstationssamfundet

”Arbejdet følger så at sige med os, og vi følger med arbejdet. Ergo har arbejdsbegrebet i præstationssamfundet udvidet sig betragteligt.” (ibid.)

Præstationssamfundet er sandsynligvis (i nyere tid) udsprunget af præstationskulturen, som har hersket altid og tydeligst i sportens verden, hvor medaljer, priser og hæder gives til vindere, der typisk når toppen ved at have præsteret det ypperste efter meget træning, arbejdsvilje og selvdisciplinering. Dette højdespring som ’præstation’ har gjort ud over væggene i sportens arenaer og ind i samfundet generelt har gjort det til en særlig størrelse: ”Præstation er blevet en

primær social kompetence og dermed et grundlæggende socialiseringsparameter.” (Petersen 2016: 60, 62) Givet, at præstation får en vigtig rolle, ikke kun i arbejdsøjemed, så giver det et påbud om grænseløs selvoptimering i *for* mange livsaspekter. (Brinkmann 2017: 44-45)

Der er på nogle områder ikke særlig langt fra Arendts massesamfundsbegreb til præstationssamfundet. ”Først med massesamfundet har den socialsfære, hvis tilblivelse varede flere århundreder, nået et punkt i sin udvikling, hvor den omslutter alle samfundets medlemmer i samme omfang og kontrollerer dem med samme styrke. Men under alle omstændigheder er samfundet karakteriseret ved ligestilling, og lighedens sejr i den moderne verden er blot en politisk og juridisk anerkendelse af den kendsgerning, at samfundet har erobret den offentlige sfære med det resultat, at udmærkelse og særlighed er blevet gjort til det enkelte individs private anliggender.” (Arendt 2005: 65) Den moderne lighed betyder at der i samfundet er en ”iboende konformisme” (ibid.) som hæver adfærd (kunne erstattes med præstation) fremfor handling til den højeste mellemmenneskelige, social relation. Det offentlige rum var førhen stedet for individualiteten ”hvor enhver skulle markere sig i forhold til de andre og gennem storartede gerninger og præstationer vise, at netop han var den bedste af alle” (ibid.), så har et en anden karakter i dag. Stadigvæk en skueplads, men individer i en konkurrencestat, som understøtter af præstationssamfundet, bliver underkuede af et forventnings- eller påbudspres om at selvudvikle og -disciplinere ”ellers er du ikke attraktiv for arbejdsmarkedet og for det sociale liv som sådan. Ellers kan du ikke sætte en succesrig tilværelse ind på kontoen. Ellers taber du.” (Petersen 2016: 73)

Præstationssamfund udviser grænserne yderligere

”Selvom præstationssamfundets sociale regler og normer præsenteres som delikate og appetitlige – og tilmed lige til at gå til – antager de altså tvangens karakter. Det er nemlig ikke op til den enkelte, hvorvidt vedkommende ønsker at følge præstationssamfundets præmisser eller ej. I hvert fald ikke, hvis vedkommende ønsker at opnå arbejdsmæssig og social succes.” (Petersen 2016: 136) Arbejde, der allerede er blevet enstydigt for to hvis ikke alle tre aktiviteter i *vita activa*, er nu blevet adgangsbilletten til det sociale, for i velfærdsstaten-blevet-til-konkurrencestaten er ens velstand, målt ud fra tid og præstation.

Opsummering

”Stilstand er et af præstationssamfundets onder” (Petersen 2016: 76) og det er derfor acceleration hyldes – jo hurtigere, jo bedre. For at kunne gøre det ypperste, være mest

produktiv, være mest effektiv, kræver det selvdisciplinering til selvoptimering og -udvikling. Denne hastighed er for meget, samtidig med velstanden (eller overfloden) som har fungeret som et slør af nødvendigheden manifestationer har givet anlæg til meningsløshed (Arendt 2005: 89, 250), som nu manifesteres i en ”depressionsbyrde” i Danmark, der ikke foreløbigt lettes – tværtimod vil den tyngde flere og flere. (Petersen 2016: 140)

Hastighed er heller ikke fremmed for menneskets fremmedgørelse, og forløber til accelerationen i samfundet, er den teknologiske fart og negation af afstand Arendt beskrev: ”Menneskene lever i dag i et verdensomspændende kontinuerligt hele, hvor selv begrebet om afstand, der stadig er indeholdt i selv den mest ubrudte forbindelse af dele, har måtte give op over for den fremadstormende hastighed. Hastigheden har erobret rummet; og selv om denne erobringsproces er begrænset til aldrig at overskride den grænse, hvor den samme krop kan være til stede på flere steder på samme tid, så har den gjort afstanden betydningsløs, eftersom det ikke længere kræver nogen videre del af et menneskes liv – det være sig år, måneder eller blot uger – at nå frem til et hvilket som helst punkt på Jorden.” (Arendt 2005: 250)

”Faktum er, at menneskets evne til at leve i verden altid både omfatter evnen til at transcendere og til at blive fremmedgjort fra selve livsprocessen, mens vitalitet og livlighed kun kan bevares, i det omfang menneskene er villige til at påtage sig livets byrde, dets møje og besvær.” (Arendt 2005: 129) Ideen om at slide både meningsløst og meningsfuldt findes hele vejen fra Sisyfosmyten og op i moderne tid: ”Hvis vi gerne vil noget af det, vi i nuet tror på kan lade sig gøre i fremtiden, til at lykkes, så kræver det i mindre grad, at vi forsøger hårdere og hårdere at rulle stenen op over bjerget” (Albæk 2022: 69). Men hvis præstationen og accelerationen er for meget og uklarheden om hvad mennesker gør, gør at disse aktiviteters vigtighed går tabt. (Arendt 2005: 250) Vil mennesket tabe sig selv?

Hvad handler *Ærø manifestet* om?

Det handler om Maj My Humaidan, dersom et arbejdende dyrs udbryder fra sine lænker, for så at fortælle om sit nye liv og åndehul på Ærø, og efter et forfejlet forsøg på at genindtræde fra sin fysisk isolerede ø-tilværelse til fastlandet, atter trække sig tilbage. Derfra bliver skaber hun som et fremstillende menneske og fremstiller med skrevne ord værket, *Ærø manifestet*, som munder ud i at, hun som handlingsmenneske kan træde frem og bruge dette til politisk handling og debat.

I Svendborg

2012, juni

2012, juni: Vi møder en træt, overvældet og udmattet nu 30-årige fødselar, Humaidan, som er mor til Storm på tre og få uger tidligere blev mor for anden gang til tvillingerne Ilja og Live. ”Jeg er alle steder og ingen steder, uanset hvor jeg er, føler jeg mig alene [...] Forældreskabet er fremmedgørende, og vi er ikke længere de samme, hverken Kristian eller jeg” (Humaidan 2023: 18)

2013 [1. af 3 tekster som er indsat før bogens Del 1]

Humaidans kæmper med en tilbagevendende tvivlen eller tøven som bogens jeg-fortæller aldrig slipper helt af med. Især sætninger som "altid denne tøven" giver ledetråden til at dette ikke er flygtigt eller en engangsopdukken, tværtimod sidder Humaidan (næsten) altid med en tøven, som hun føler sig holdt tilbage af. I dette afsnit kommer tilbageholdenheden om, at hun gerne vil dele sit perspektiv med sine børn en efterårs morgen og tale om løs og fast mens Humaidan (og gerne de) nyder farverne på huse, træer og omgivelserne. Afsnittet har karakter af en opremsning, der er får et mekanisk (ondsindede) karakter, hvor frustrationen topper efter aflevering af børnene i daginstitution - afmagts- og utilstrækkelighedsfølelsen vises i frustrationen mod samfundets sus og jag, hvor idealer som smart teknologi, dyrt tøj og slanke kroppe hersker: "Der er en jagende fornemmelse af, at vi alligevel aldrig har nok, og lyden af noget dybt indeni, der hvisker: Det er ikke lykken, der her. Det var aldrig min plan, at jeg skulle have så travlt." (Humaidan 2023: 7)

Der er tilføjes to fortolkninger her da dette tekststykke er særligt, simpelthen fordi den af forfatteren er valgt som en af tre tekster til at sættes foran bogens dele:

1) Der er adskillige elementer som ovenstående citat indeholder; en utilstrækkelighedsfølelse af ikke at være, ikke at have nok. Efterfølgende kommer der en personlig sandhedsudlægning som peger på ulykke i Humaidans nuværende livssituation, og en trang til at holde sammen på en 'plan'. Hvilken plan ligger usagt her, men i kontekst med resten af bogen kan denne plan tolkes at være én af de normkonforme historier som Humaidan senere i bogen kommer ind på hun, og vi, selv har fulgt. (Humaidan 2023: 29) Selve det at ville have magten over ens tid og travlhed virker paradoksalt, fordi det bliver et spørgsmål om hvorvidt en tænkt plan og virkeligheden overhovedet kan forenes. Påstanden herfra er, at de aldrig fuldstændigt, nøjagtigt, kan. Humaidans tvivl kommer til udtryk senere gennem hendes indadrettede

spørgsmål om hvor utopisk hun selv kan tillade sig at drømme og hvorvidt det kan udføres i livet (Humaidan 2023: 126).

2) Der ligger en opfordring til andre, usagt, mellem linjerne virker det som en indbydelse 'hvis du har det ligesom mig, så læs videre'. Ofte indenfor litterære fag lærer man om, at der efter blikfang (og bogtitlen kvalificerer til dette) med fordel kan laves en læsekontrakt, et løfte, tænde et lys af læselyst, for at føre læseren ind i resten af teksten. En empativækkende personlig deling af ens oplevelse i et genkendeligt sted/omgivelser eller situation er en måde at lave denne bro til resten af bogen på. Både i kraft af at være en publiceret forfatter og journalistuddannet antages det, at Humaidan er bevist om dette. Derfor er dette tekststykke på sin vis, velvalgt til at være indsat *før* resten af fortællingen.

2014, maj

Hen over de to år, fra 2012 til 2014, bevæger Humaidan henimod en stiltiende accept af, at det liv hun lever må gøres op med. (Humaidan 2023: 40, 42) Del 1 slutter i 2014, i maj måned med bryllup på Ærø, som de har besøgt flere gange det seneste år og er 'faldet for' – det er her de ønsker deres børn skal vokse op.

Del 1

I første del skriver Humaidan om manglen på et netværk, om hun selv ville kalde det uindfriet løfte fra samfundsstrukturen om at give rammerne for borgerne til at tage sig af deres børn (de fremtidige samfundsborgere) sammen, kan opgaven her kun tolke på – men det virker til at en sådan tolkning ikke vil være helt usand – ud fra de kritiske udtalelser hun har om samfundsnormer her bl.a. vækst: "Jeg lærte hurtigt, at intet egentlig bør forandres, bare fordi jeg er blevet mor, snart skal jeg klare det samme arbejde og tjene den samme løn, Kristian skal lave flere hits og blive mere berømt, vi skal se ud som før, træde ud i verden som før, føle samme begær." (Humaidan 2023: 14). Der lader til at ligge en skuffelse hos hende, over hvordan det til tider føles som om familier på tværs af hinanden (mere eller mindre bevidst) konkurrerer om mest overflod, forbrug og præstationer i stedet for at løfte i flok. Hun lyder direkte skræmt over "den forjagede stemning, der hersker overalt omkring os" (Humaidan 2023: 15) og frustreret over den arbejdsmængde hun oplever kræves samfundsmæssigt, hvor den ene forælder tager væk hjemmefra på fuldtid og den anden løber dobbelt så stærkt, for at holde både samfundet og familien i live. (Humaidan 2023: 19) Om dette er en generel betragtning, er uklart, men det er i hvert fald en stor personlig frustration for hendes egen familiesituation på dette tidspunkt i livet.

På Ærø

2015-16

Familien er flyttet til Ærø og et barn, Juno, mere føjes til. Til trods for friskole og gode rammer, så er der for Humaidan stadig nogle uafprøvede aspekter ved en alternativ livsstil som hun brænder efter. Efter flytningen, er der fremhævet en periode med at dyrke jorden og anlægge køkkenhave, hvor især Kristian finder det meningsfulde i arbejdet, hjemme i privaten, i denne nye livsstil (Humaidan 2023: 73).

2017-18

Efter sommerferie i 2017 hjemmeskoler og løbende udvikler Humaidan sit skoleår, og der er stadig bølger af tvivl som skyller ind over hende af og til, mens kløften mellem hendes (utopiske) idealdrøm og tilværelsens muligheder forsøger at finde et kompromis. Efter et skoleår italesætter Kristian sin tvivl, i sommeren 2018, om hvorvidt hjemmeskoling måske ikke er den bedste løsning for familien. (Humaidan 2023: 128) Denne mærken efter som Humaidan sætter værdi i, bliver italesat her tydeligt efter en rum tid, hvor det har fået lov (og videre får lov) til at blive prøvet af med hjemmeskoling – dog under udvikling, mens undervisningsarbejdet udføres, efter deres bedste evner.

2019, januar

Humaidan er ikke blind for hendes og Kristians privilegerede positioner til at kunne leve et andet familieliv (Humaidan 2023: 42) og omstændigheder samt timeligt held og efterspørgsel leder os til slutningen af anden del: Januar 2019 - Begge forældre og de fire børn er ude på en svensk ødegård som ejes i familien og læserne får et indblik i en del af deres arbejdsliv: ”En del af det arbejde, som Kristian og jeg har levet af i de senere år, hvor vi har solgt kursusforløb til udsatte unge, føles efterhånden drænende, kommunerne har ingen penge, og de unge, vi får tildelt, bliver dårligere. Derfor bruger vi noget af tiden her i Sverige på at mærke efter, hvad vi vil fremadrettet. Flere retreats for både mænd og kvinder samt foredrag er vi enige om” og en ide kommer til dem. Så de får pakket og vendt næsen hjemad mod Ærø: ”Hele turen hjem idéudvikler Kristian og jeg på den familielejr, som vi vil holde til sommer. [...] i løbet af få uger har vi to udsolgte familielejre den kommende sommer. Vildt nok, som tingene indimellem falder i hak.” (Humaidan 2023: 141-142)

2019 [2. af 3 tekster som er indsat før bogens Del 1]

Anden tekst som er indsat før resten af bogen, foregår seks år efter den første tekst fra 2013: Det giver et øjebliksbillede ind i en markant forandret tilværelse for Humaidan, mens en knust drøm om hvordan tilværelsen burde have givet mindre stress og jag ikke passer med virkeligheden. Forsøget på at give mere sammenhold og et alternativt familieliv har nu fremhævet en mangel på et fællesskab som hun ikke kan finde i det danske samfund. Det er dog en anden slags stress og jag som den anderledes tilværelse har givet – arbejdet i hjemmet, børnepasning og forsøget på at rette hjemmeskoling ind sådan det passer til det omkringliggende samfundsstandarder, men utilstrækkelighed om ikke at nå, især egne forventninger, tvivl på sig selv og nu den alternative tilværelse (og til tider ulykken) er stadig til stede (Humaidan 2023: 45). Ønsket om en perfekt drøm lever stadig stærkt i Humaidan, hvor hun er sammenholdet i familien og vi ser den livsstil hun stræber efter: ”Det er det, jeg vil, jeg vil skabe et liv, hvor vi ikke hver dag spredes for alle vinde i dagtilbud, skole og på job, jeg vil være sammen, bruge min tid med dem, jeg elsker, jeg vil være den største brik i mine børns barndom”. (Humaidan 2023: 8)

Del 2

I andel del skriver Humaidan en del om ’at mærke efter’ og især om sine børn der er i aldersgrupperne til at gå børnehave og starte i skole. Hun fremhæver ”at deres vigtigste evne er *evnen til at mærke*, hvad der giver mening for dem” (Humaidan 2023: 62) og om frygten for at de vil miste denne evne i den ”samlebåndskultur med tidligere tests og belønningssmileys, som fylder mere og mere i vores skolesystem” (ibid.) Der er en klar transformativ proces om at falde til i den alternative livsstil, familien nu har valgt. Men henimod slutningen virker det til både, at de har fundet en livsstil, som ikke blot har levemåde og værdier som de tror på fungerer, men også en tro på, at dette bør deles ud til andre.

I Vejle

2019, juli-

Hvis *Ærø manifestet* var et handlingsforløb som fulgte kontraktmodellen (hjemme-ude-hjemme), ville tredje del af bogen kunne resumeres som værende ’ude’-delen af handlingen (mere om dette senere). Fra afslutningen i anden del med udsigt til udsolgte familieejre og retreats for mænd og kvinder på Ærø, så starter tredje del ret brat med et ’til-salg-skilt’ på Humaidan-familiens bo på Ærø i sommeren 2019. De har besluttet at flytte til Vejle, væk fra Ærø. Det er herefter at nogle problematikker begynder at springe frem. De vil flytte 1) for at få

bedre muligheder for at afholde kurser som del af deres levebrød, der handler om at promovere en livsstil væk fra (byens) stress og jag. 2) for at blive en del af et større netværk af hjemmeskoler, men børnene udviser begejstring og lyst til at komme i 'rigtig' skole selv. 3) for at være tættere på deres øvrige familie, hvis hektiske visitter tidligere i bogen beskrives som en kilde til overvældelse. (Humaidan 2023: 147, 161)

2020-21

Englehøj, et drømmehus for Humaidan, kommer til salg på Ærø efter familien har købt hus i Vejle. Med lidt økonomibrydning med banken og en øvelse i manifestation, flytter de efterfølgende til det nye hjem i Vejle (med Englehøj som sommerhus på Ærø), og det "former sig til at blive helt okay", og Humaidan glæder sig over fordelene ved at bo tættere på kulturtilbud, øvrige familie og finder endda en frihed, en lyst, en glæde ved at ride ture (sammen med en nabo og alene når hun kan låne en hest). Det lader til at nogle aspekter ved hendes tilværelse er okay, men hun trives ikke (på samme måde som før). Hun tvivler mere, "tvivlen føles som et blødende sår, der drypper ned i mine øjne, det forvirrer mig og hvisker mine tanker ud, jeg ved ikke længere, hvem jeg er, det handler ikke blot om nogle konkrete spørgsmål, jeg føler simpelthen, at jeg ikke længere er den samme uden at vide, hvem jeg er ved at blive til. Sådan her har jeg aldrig haft det før." (Humaidan 2023: 170) Tredje del slutter med, at Humaidan beder Kristian mærke efter om de skal blive boende i Vejle eller flytte til Ærø igen. Kristians mavefornemmelse er, at de skal flytte hjem til Ærø igen. Derefter er beslutningen fastlagt for Humaidan-familien. (Humaidan 2023: 187-188)

Del 3

I tredje del vil opgaven påstå, at en af de skarpeste udlægninger af Humaidans budskaber, rent politisk, findes: December 2020, Humaidan skriver om hvordan hun har oplevet at leve i en boble (som er en genkendelig virkelighedsnær metafor, der ligner realiteten for mange af de folk som gennemlevede nedlukningerne under covid-19), men at denne boble (ind til Humaidans indre ild) bliver sprunget efter en oplægsdeltager spørger ind til et af Humaidans nyhedsbreve, hvortil hun højt læser fra nyhedsbrevet og finder en meningsfuld forbundethed: "Vi lever i en tid, hvor det mest bæredygtige, vi kan foretage os, er at prioritere vores egen trivsel og skrue for vores forbrug og produktivitet. For de fleste kræver det en del øvelse og kan i første omgang være nærmest umuligt at begribe, når vi er vokset op med den forståelse, at vores værdi afspejles i, hvor meget vi producerer, og hvor villige vi er til at ofre os for 'det kollektive'. Men den måde at leve på er ikke længere i balance, når de fleste af os har stress,

og vores jordklode ikke kan holde til, at vi bliver ved med at forbruge så meget.” (Humaidan 2023: 179)

På Ærø igen

2021, juli-

Familien har været tilbage på Ærø i en måned og allerede nu trives Humaidan bedre ved at leve mere bæredygtigt: ”Vi bor billigt og har et minimalt forbrug, mens Kristian stadig opbygger sin app, og jeg leder efter mig selv. [...] Aldrig har vi brugt så lidt, alligevel er det en frihed, en helt ubegribelig frihed, jeg er svævende i livet, så lidt tyngde har jeg aldrig haft før.” (Humaidan 2023: 193) Vi følger hvordan at finde sig til rette og at omfavne sin tilværelse kommer i prioritet. Humaidan opfatter sig som ’blødere’ end før: ”Jeg ved, at jeg er blevet mindre hård med årerne, men jeg er taknemmelig for de kanter og den kompromisløshed, der har været med mig.” (Humaidan 2023: 202) Hun finder sig bedre tilpas og spekulerer om det er fordi børnene er blevet større, selvom der til tider er sammenstød med skolesystem, så er der en accept af, at trods sin kritiske indstilling til institutionerne ”at det – for min familie – ikke behøver at betyde, at vi skal, eller er i stand til at, vælge dem fra.” (Humaidan 2023: 216, 219, 226-227)

2022 [3. af 3 tekster som er indsat før bogens Del 1]

Tre år efter har vi et udglattende øjebliksbillede, en refleksion over samfundets skrøbelighed, savn til det familieliv som Humaidan levede i nærmeste fortid med sine børn, og længslen, drømmen som ikke helt kunne føres ud i livet og den forsatte, dog nu mindre paniske, tvivl om hvorvidt hun gør sit bedste. Denne årrække hun har gennemlevet, har ført til et andet liv, og det virker her som om, at Humaidan har fundet noget plads til sådan én som sig selv i samfundet trods alt. Hvilket i bogen er en del af den tvivl hun bærer (Humaidan 2023: 35).

2022, juni

I sit skrivearbejde støder hun til tider på (usund) produktivitet, som gør hende ”mere flyvsk, [hun] får flere materielle behov og bliver irritabel.” (Humaidan 2023: 204) og denne del af bogen kulminerer med Humaidans grædende erkendelse ”Jeg har været på dyb vand så længe, at alt, jeg har kunnet gøre, var at padle.” og videre går fortællingen med opbakning og bekymring fra Kristian mens junimåned skrider fremad. (Humaidan 2023: 231) Fjerde del slutter i juni 2022, med den nu fyrrårigke Humaidan, mor til fire, som har fundet en omfavnende accept af sin tilværelse: ”Men jeg tror, jeg har lært nu, at jeg altid er, hvor jeg skal være, om

dagen så er lys, mørk eller midt imellem. Lige nu er jeg her, og frøerne larmer i søen, luften bliver køligere, det eneste, jeg har, er øjeblikket, og det vil jeg ikke bytte for noget.” (Humaidan 2023: 237) Det lyder nærmest som en omskrivning af en talemåde om en lykkelig slutning: Når accepten er god, er øjeblikket godt.

Del 4

I fjerde del skriver Humaidan meget om sin selvudvikling, traveture og overvejelserne som kommer til hende. Både om sin fortid med en far som døde tidligt, der selv var rebel som ung, hendes forståelse af, at kulturelt betingede normer har en (ofte overskreden) udløbsdato: ”At vurdere seksualitet, familieform, kropstype eller noget som helst andet ud fra et sæt kollektive normer er i bedste fald misforstået omsorg”. (Humaidan 2023: 213) Overvejelser omkring energien børn mødes med hjemme om de så er hjemmeskolet eller kommer hjem fra skole, om at leve frit til at føle sine følelser, vigtigheden i at tage stilling til sit liv og erkendelser af at være glad ”indimellem sågar lykkelig”. (Humaidan 2023: 200-202) og ikke mindst hvor hårdt det har været.

Er *Ærø manifestet* et manifest?

Fra DDO, Den Danske Ordbog (2025):

manifest¹ substantiv, intetkøn

1. offentlig erklæring om éns synspunkter og mål inden for et bestemt, ofte politisk eller kunstnerisk, område
 - a. værk som sammenfatter en række markante holdninger og derfor tillægges særlig vægt på et bestemt område
 - b. **OVERFØRT** tegn på eller udtryk for en bestemt opfattelse eller strømning

Rent ordbogsdefinitions-mæssigt, så kan *Ærø manifestet* argumenteres at være en offentlig erklæring om nogle af Maj My Humaidans synspunkter og er et udtryk for en bestemt opfattelse og angiveligvis et udtryk for en bestemt strømning. Der er et systemkritisk påbud om at sige fra over for ’systemet’, livsstilsforslag til at tage sig god tid, skrue ned for ’nå noget’, bruge mindre tid på telefonskærmen og være mere nærværende. (Humaidan 2023: 110) Der er også politisk kraft i bogen, fx skriver Humaidan i efterfølgeren *Blødt* om Lise Rønnes (som er

redaktør på begge bøger) tro på at *Ærø manifestet* kommer til at starte en ny bevægelse. (Humaidan 2025: 15)

Ærø manifestet ligner en dannelsesroman

Dannelsesroman beskrives af DDO således: ”roman der beskriver en persons udvikling og åndelige modning frem mod et ideal”, hvilket umiddelbart virker til at diskvalificere *Ærø manifestet*, da Humaidan ikke når til det ideal hun drømte om. (Humaidan 2023: 220) Men en lidt mere uddybende definition, fra Danmarks nationaleksikon (Lex), får handlingsforløbet i bogen til at passe ind: ”En dannelsesroman er en roman om individets (selv)opdragelse til at finde et livsdygtigt kompromis mellem egne drifter og idealer og tilværelsens/samfundets fordringer og muligheder.” (Lex: ’dannelsesroman’)

Der hersker her i opgaven heller ingen tvivl om, at genretræk som passer i genren ’dannelsesroman’ er at finde i *Ærø manifestet*: Især den dagbogsagtige skrivestil, den reflekterende jeg-fortæller, personlige indblik og de følelsesladede udlægninger af både tvivl, foretagender, tanker, politiske holdninger og de udvalgte tekststykker bliver summen af det som Maj My Humaidan ønsker dele fra denne årrække af sit liv for blot at nævne de meste iøjnefaldende (Kjældgaard 2014: 226-227). Bogens fire dele kan argumenteres at følge kontraktmodellen (hjemme-ud-hjemme), hvis første del anses som anslaget og forløberen til selve handlingsforløbet, hvor Humaidan-familien i anden del flytter til Ærø for første gang og finder sig hjemme – mens de i tredje del flytter derfra for at prøve noget andet, men finder, at ’ude godt men hjemme bedst’. I fjerde del er de atter flyttet hjem til Ærø, nu mere taknemmelige for stedet og Humaidan har fundet et kompromis mellem sine idealer og samfundets fordringer (dog ikke uden at forblive kritisk overfor disse).

Essay too much?

Da vi ikke følger hverken følger Humaidans livshistorie fra vugge til grav og kun fragmenteret for indblik i barndommen er *Ærø manifestets* genre ikke entydig nok til at kalde den en dannelsesroman – og bevæger vi os længere væk fra fiktion kan vi tale om *Ærø manifestet* i genren ’essay’. ”Essay, litterært prosastykke af ræsonnerende, beskrivende eller fortællende art – ikke fiktion og ikke en institutionel tilkendegivelse som fx den kirkelige prædiken.” (Lex: ’essay’) Tages der udgangspunkt i Humaidans udtryk for tvivl, hendes forklaringer om hvorfra hendes holdninger udspringer og hendes fortælling om at finde plads (Humaidan 2023: 110, 195-196, 212) ligger dette sig fint i genretrækkene. Om Humaidans personlige engagement er

heftigt nok til at specificere det som et polemisk essay er uvist, men det virker mere som et udpluk af tekster fra en dagbog, men alligevel tilrettelagt til ikke kun at være for Humaidans egne øjne. Det er skrevet for andres øjne at se – online.

Udsprunget af en weblog

”Det er fra traumer og længsler, savn og skam, min blog er vokset frem, det ser jeg nu helt klart. Jeg skriver om mine drømme, maner dem frem fra tastaturet og får indimellem ondt i hjertet, når jeg tænker på, hvor mange år der er gået, hvor stor del af mine børns barndom jeg allerede har haft til rådighed, hvor ofte jeg har været ulykkelig frem for glad, hvor tit jeg har længtes væk, fordi jeg ikke vidste, hvordan jeg skulle være til stede.” (Humaidan 2023: 106)

Adskillige gange gennem *Ærø manifestet* nævner Humaidan sin blog, hvor hun løbende gennem tiden har fortalt om sit liv og kommenteret til folk som skrev med bekymringer eller spurgt efter råd. Humaidans hjemmeside (majmy.dk), som tidligere husede hendes weblog, blev relanceret som hendes nuværende bookingside, linkside til forskellige podcastoptrædener og medieomtale om Humaidan, angiveligt engang efter udgivelsen af *Ærø manifestet*. Derfor er det vanskeligere at finde frem til hendes weblogs tidligere blogindlæg for at understrege, at hende skrivestil i langt højere grad passer ind i weblog-genren med sin dagbogsjournalindlæg, datomærkninger, tankestrømninger, og bevæggrunde sat på tekst. Det virker i hvert fald til intentionen oprindeligt ud fra en fundet blogindlæg med overskriften ”Jeg vil fortælle om det her liv” fra 30. september 2016 (majmy.dk). Heri er de første linjer: ”Min blog er stadig nyfødt; ti dage gammel, og jeg er ved at finde ud af, hvad den er for en størrelse. Det tænker jeg over, når jeg trisser rundt i barselslivet, landlivet, familielivet, det indre liv.” Desuden indeholder indlægget langt mere hverdagsagtige bemærkninger og tanker om solopgange, køkkenhave, at nyde stilhed, ideer for fremtidige (fremstillings)projekter, lykken ved familiesamværet og behovet for alenetid samt om hvorfor og hvordan familien prioriterer som de gør. Umiddelbart lyder det som en invitation til at kigge på livet på Ærø for Humaidan-familien gennem disse blogindlæg – men selvfølgelig kan blogindlæg bruges til noget andet på et senere tidspunkt – som fx at samle i en bog. Dog er det interessant at nævne, at Humaidan medgiver at undertitlen på *Ærø manifestet*, altså ”Om længslen efter et andet familieliv” er med til at bløde ordet ’manifest’ lidt op i begyndelsen af Humaidans deltagelse i Lærke Kløvedals podcast ”Det sidste måltid”. Men at bløde ordet manifest op vil vel ikke være nødvendigt, hvis det *er* et manifest. Pointen her er blot, at rent stilsmæssigt, så er *Ærø manifestet* tættere på en blog end på et manifest. Men måske er det i samtidens ånd, at et (næsten) manifest netop må udspringe af en

weblog? I hvert fald er fortolkningen på relanceringen af hjemmesiden, at Arendt havde ret i det klare skel hvor det private holdes skjult fra det offentlige, for at man i det offentlige kan føre politisk handling. Jo mere Humaidan er trådt frem som offentlig person, jo mere grund er der til at gemme ikke-offentlige anliggender af vejen. Ikke fordi der nødvendigvis er noget fordækt eller at alting er perfekt ved Humaidan eller familien, vil opgaven skynde sig at understrege, men mere fordi det *netop* er nødvendigt at skille privatsfæren og det offentlige rum af for at undgå en forplumret tilværelse. (Arendt 2005: 139) Socialsfæren er så stor at den indeholder både den offentlige og privatsfæren, grænserne er altid i fare for at bløde ind over hinanden sådan at alting bliver til offentligt skue. Det er et værre rod.

Turen går til Ærø

På baggrund af genreanalysen kan det let humoristisk siges at *Ærø manifestet* skulle have heddet ”Fra Ærø-blog til opråbsbog”, og stadigvæk bibeholde undertitlen ”Om længslen efter et andet familieliv”. Der er håb i Humaidans bog, til trods for at bloggen som den er udsprunget af kommer fra et væld af følelser flere negative end positivt ladede virker det til (Humaidan 2023: 106), men hun kalder sig selv ”et helt vildt håbefuldt menneske” (Kløvedal: 06:20-06:25), så til trods for sine politiske holdninger og normkritiske standpunkter er der ikke en komplet afvisning af samfundet – udtryk tydeligst gennem hendes accept af at institutioner ikke et ondets rod men nærmere et nødvendigt onde. (Humaidan 2023: 227) Men hun forbliver hård-i-filten med sine udsagn: ”Der er så meget, vi skal leve op til, at fejl kun er velkomne i teorien, og hurtigt erfarer vi, at vores værdi som mennesker fastsættes ud fra vores målbare bidrag til verden: arbejdstimer, skatteydelser og evnen til at klappe hælene sammen, munden i og følge trop. I et præstationssamfund er målet altid at præstere, hvile er til for at samle kræfter til næste træk, og vores børn skal ikke mangle noget, men vi glemmer at se, at det eneste, de har brug for, er det, intet væsen kan klare sig uden, nemlig kærlighed. Og kærlighed er tid, men vi skynder os videre for at tjene penge til nye ridestøvler, skiferier og iPads.” (Humaidan 2023: 215)

Herfra fremhæves især: ”I et præstationssamfund er målet altid at præstere, hvile er til for at samle kræfter til næste træk”, da denne rammer *animal laborans* på en prik og stemmer overens med Petersens samfundsdiagnostiske perspektiv.

Arendt på Ærø

”Et par dage senere vågner jeg til en sms fra en god ven, der skriver:

’Det er officielt: *Ærø Manifestet* er samfundsundergravende!’” (Humaidan 2025: 64)

Ærø manifestet skabte ringe i vandet, på ganske kort tid fik den Socialdemokratiet op i det røde felt, kommentarspor til at rulle (for nogen næsten af sporet) på sociale medier, og var placeret i virvaret af en igangværende debat om hvorvidt det skal være lystbetonet at gå på arbejde eller man bør rette til, tjene skatte kroner og gøre sin samfundspligt.

Et vedvarende problem som ikke lader sig løse hverken i *Menneskets vilkår* eller i opgaven her, er den separation af sfærerne, som fremhæves som et oldtidsideal, ikke virker mulig i samfundet i dag. Der er et væld af private anliggender som er blevet offentlige, og som vil forblive offentlige, og grænserne mellem sfærerne ikke er klar optrukne – den sociale sfære kan billedligt siges at have vokset sig så stor, at den nu rummer både privatsfæren og den offentlige sfære, der samtidig også har grebet ind over hinanden. (Arendt 2005: 62) Derfor er tilværelsen blevet så mudret, forplumret, at skellet som førhen var mellem private og offentlige anliggender, er sammenblandende, og nu er grænserne mellem arbejdsliv og privatliv ligeledes udviskede til et knudepunkt. (Petersen 2016: 78) Måske er en måde at løsne op på at genindsætte og -optegn klare grænser imellem først arbejdsliv og privatliv – nærmest private anliggender og offentlige anliggender – og til sidst grænserne for hvor den offentlige sfære begynder og privatsfæren slutter. Der er i hvert fald ikke længere tvivl om at fordi så mange moderne strømninger i Arendts samtid kæmper om pladsen for at sætte dagsordenen for de menneskelige vilkår, så bliver det sværere og sværere at holde fast i den Arendtske tanke om at mennesket er et betinget væsen ud fra betingede vilkår – hvis disse vilkår så være stabile, konstante, uforanderlige.

Arbejdets tyranni i præstationssamfundet

”På grund af de vilkår, som menneskenes liv er underlagt, er det eneste mulige alternativ til magt derfor ikke styrke – der over for magt er hjælpeløs – men den tvang, som et eller få mennesker kan udøve mod deres medmennesker, og som ganske få mennesker kan monopolisere gennem brug af vold. Men selv om vold kan ødelægge magt, kan den ikke erstatte den. Heraf stammer den langt fra sjældne politiske kombination af vold og magtesløshed [...]”

Historisk erfaring og politisk teori har lært os at kende denne kombination som tyranni, også når den ikke anerkendes som sådan.” (Arendt 2005: 205) Det er ordet ’tvang’, som giver genklang op gennem historien med 60ernes ungdomsoprør, ”kvindefrigørelse og tiltagende individualisering som væsentlige motorer. Præstationssamfundets opkomst er således et frigørelsesprojekt [fra forbudskulturen]. I præstationssamfundet frisættes individet nemlig fra ydre herredømmeinstanser, der tvinger det til at være lydigt og disciplineret på en bestemt måde. Det negative fortøner sig, og lydighedsindividet erstattes af præstationsindividet.” (Petersen 2016: 67) Med præstationsindividet er vi tilbage ved selvdisciplin, selvpineri, uden frihed til at træde frem, hellere arbejde, selv hvis kårerne er usikre: ”[Friheden] bliver nemlig ædt op af det fleksible regime og etableres snarere som et tvangsforhold end en mulighed. Du skal være tilpasningsdygtig, og du skal være det under betingelser, der beforder usikkerhed snarere end sikkerhed” (Petersen 2016: 80) Det bliver en ond spiral som fører til at hvert individ må finde sine egne løsninger på systemiske problemer (Petersen 2016: 68), men hvordan kan det gøres hvis man i bund og grund mangler et fællesskab at være fri, mangfoldig, politisk i?

Fællesskabsmangel

Der er en fremmedgørende tilstand, en funktionsbestemt adfærd, som det danske samfund påbyder sine borgere. En konformitet om at præstere, fuldt ud, hurtigst muligt selv efter en livsændrende begivenhed som fødsel. (Humaidan 2023: 14-15) Denne samfundsforventning tyngder, gør forældreskabet fremmedgørende og frihedsindskrænker (individualiteten) ifølge Humaidan.

Humaidan som ensomt menneske

”ensomhed, ensomhed, jeg blev kvalt af lyden af mine egne trin og børnenes øjne, der konstant hvilede på mig.” (Humaidan 2023: 106)

Dette er det ene af to store problematikker. Ensomheden. Selv blandt andre mennesker, som ikke kan se hvor udmattet, hvor ensomt, hvor overvældet og hvor fremmed Humaidan føler sig. (Humaidan 2023: 12-13, 17-18) Selvom der er bevægelse i livet hos Humaidan, så er det på et sådant niveau, der virker så inkonsekvent, at for Humaidan virker det til at hvad hun gør ingen betydning har. At være inkonsekvent, ikke at have betydning, ikke at træde frem, ikke-eksistens. (Arendt 2005: 81) I Danmark beskriver Humaidan at barselsorlov ”er for mange det mest ensomme sted i verden, for inden har tid til at give en hånd”. (Humaidan 2023: 105) I dag er det akutte opgaver og arbejde som kommer i vejen for at danne et netværk, hvori folk har

tid til at holde hinanden oppe – de har for travlt med at netværke som et led i deres arbejde (selv i deres fritid) og ”tugter sig selv i præstationens hellige navn.” (Petersen 2016: 69, 71)

Produktivitetsens påbud

”Uden individuelle præstationer ingen udvikling, og dermed vokser risikoen for sociokulturel og økonomisk marginalisering. Set i det perspektiv erstattes lydighedsindividets bortfald ikke af frihed fra tvang, men følges blot af en anden tvangsform: påbuddet om at udvikle sig. Eller sagt på en anden måde: påbuddet om at realisere sig selv” (Petersen 2016: 69) Vi bliver målt på vores evne til at klappe hælene sammen, munden i og følge trop (Humaidan 2023: 215)

Humaidan som arbejdende dyr

Dette er det andet af to store problematikker især i *Ærø manifestets* første del. Det er konformiteten i at skulle indordne sig, arbejde med samme fart (eller helst gerne hurtigere), at træde ind i sin plads i samfundsmaskinen, som et tandhjul, ufortrødent at fortsætte brugen af sin arbejdskraft i maskineriet. (Humaidan 2023: 14)

Fællesskabsfølelsen er frihed

Det tydeligste eksempel på frihed, i Arendtsk forstand, der opleves (som fællesskabsfølelse) af Humaidan findes i samme tekststykke, som opgaven tidligere kaldte Humaidans skarpeste politiske udlægninger kommer til udtryk. Den fremhæver en nedsættelse af forbrug og produktivitet til fordel for at tage sig af trivsel (private anliggender), og udtrykker at livet i præstationssamfundet giver stress (og angiveligt depression som folkesygdom ud fra Petersen) samt en opfordring til at fralægge sig opfattelsen af, at egenværdi bestemmes ud fra produktivitet og offervilje over for det kollektive. ”Men den måde at leve på er ikke længere i balance, når de fleste af os har stress, og vores jordklode ikke kan holde til, at vi bliver ved med at forbruge så meget.”. (Humaidan 2023: 179) Sidste del af citatet peger på Arendt understregning af, at konsumsamfundets faldgrube om at producere i overflod til en sådan grad at verden ikke kan holde til, at vi holder op med at forbruge. Spørgsmålet er om vi er nået dertil – men der er noget sælsomt i den blotte tanke om hvad der ville ske, hvis vi stoppede vores overforbrug lige nu.

Men for at vende tilbage til fællesskabsfølelsen, forbundetheden, som Humaidan skriver ”som måske er selve meningen med livet” (ibid.), er den frihed som Arendt understreger, kommer frem gennem handling, i fremtrædelsesrummet, mellem mennesker. I anden del af *Ærø manifestet* lader det til at Humaidan finder sikkerheden i privatsfæren hun finder på Ærø. Der

er betingelserne for at kunne lave et udbrud fra socialsfæren, og leve i det private og træde ud i det offentlige. Men Humaidans bevægelse tilbage til det (isolerede) private, i familiens skød, udtrykker Humaidan som frihed – væk fra verden – hvilket er en fejlslutning, set med Arendt. Det som Humaidan oplever som frihed, er egentlig den værnede funktion som ejendom bør udgøre. (Arendt 2005: 206) Det er en fremmedgørelse fra socialsfæren, som gør hun tyer til flugten, en følelse af ikke at have tilhørsforhold til verden. Denne holdning om ikke at passe ind i samfundet er at spore hos individer i den moderne verden, det er som udtryk flere steder i opgaven, affødt af det uklare skel der førte til socialsfærens opståen. (Arendt 2005: 63) Forbundethed i det offentlige og sikkerheden i det private er blevet frihed – i den nyere tids forståelse – som en fri autonomi uafhængigt af andre – er stik imod frihedstanken for mennesket, i stedet er det, frihed for et individ uden andre. Denne private eksistens er nærmest en ikke-eksistens. (Arendt 2005: 81) Det er lader til at Humaidan oplever de private anliggender, som frihedsgivende, fordi det ikke længere i den brede offentlighed er plads til at træde frem. Derved taber livet sin helhed: ”Den velsignelse ved livet som helhed, der er indbygget i arbejdet, finder man aldrig i fremstillingsaktiviteten, og den bør aldrig forveksles med den nødvendigvis kortvarige lettelse og glæde, der følger oven på afslutningen og fuldførelsen af en opgave. Arbejdes velsignelse består i anstrengelse og belønning følger hinanden lige så tæt som dét at producere og konsumere subsistensmidler.” (Arendt 2005: 119) Tager vi udgangspunkt i dette, så kan vi i *Ærø manifestet* finde hvor Humaidan beskriver anstrengelse (arbejde i det private) og belønning (alenetid med fx sin blog). (Humaidan 2023: 103, 108-109, 129) Der er en interessant pointe i, at Humaidan skønner isoleret fremstilling i det private, men hendes skrevne ord, hendes fremstilling, er noget som i kraft først gennem hendes weblog, så bogudgivelse og debat, er blevet mobiliseret til (politisk) handling.

Mistro til samfund

Usikkerhed har erstattet stabiliteten i at have arbejde. Det er ikke nok at møde op samme tid samme sted og udføre jobbet for at tjene til fornødenhederne: ”I vore dage kræver arbejde, at man investerer sig selv i arbejdet, at man bruger sig selv i sit arbejde. Det indebærer, at man er villig til at være i konstant aktivitet. At arbejde er at være i bevægelse – at flytte sig fra sted til sted, fysisk og mentalt.” (Petersen 2016: 78) Denne usikkerhed har givet anlæg til at betvivle både hvad vi gr og hvorfor vi gør som vi gør for Humaidan. Det er hvad hun bryder, at fortsætte accelerationen hovedløst uden at tage hånd om grundlæggende menneskelige værdier som omsorg og nærvær: ”Politisk har vi overskud til at lave skattelettelser, opfordre til samfundssind og udstikke kvoter for kvinder i landets bestyrelser, men hvad med det

grundlæggende menneskelige? tænker jeg, mens jeg ryster på hovedet, for jeg har ikke svar, jeg ser blot med åbne øjne på, at vores mulighed for at være sammen med vores børn er dikteret af, hvor vi befinder os i det økonomiske hierarki.” (Humaidan 2023: 109)

Der er en mistro hos Humaidan om at samfundet ikke ønsker os, at være med dem vi elsker, til fordel for at bruge vores tid på at tjene skattekroner (Humaidan 2023: 104) og hun påtaler at vores tid og en række andre private anliggender, forbliver private anliggender: ”At vurdere seksualitet, familieform, kropstype eller noget som helst andet ud fra et sæt kollektive normer er i bedste fald misforstået omsorg, men langt oftere et udtryk for, at samfundets hyrdehunde forsøger at holde os på plads, så vi ikke finder på at træffe ukonventionelle valg og leve alternative liv. Den slags kan nemlig både være uforudsigelige og koste dyrt i statskassen.” (Humaidan 2023: 213)

Hendes (mistros) mest stridbare udtagelser omkring samfundet omhandler de usandheder som vi er blevet bildt ind – det blændværk som hun mener ikke kun samfundet, men selv staten tager del i: ”Vi får stress og angst og længes efter noget, vi ikke kan sætte ord på, eller måske vil vi ikke sætte ord på det, for så bliver vi nødt til at handle eller undertrykke endnu mere. Vi har lært, at pengene vil redde os, vores skattekroner er velfærdens byggesten [...] Vi kan ikke leve med åbne øjne og samtidig være i en hverdag bygget op omkring usandheder, og faktum er, at så mange lyver om det her: Der er vores egne minder fra dengang, vi selv blev afleveret, som er fyldt med fordrejede historier om nødvendighed og omsorg, og der er fortællinger om frigørelse og velstand, ligestilling og travlhed. Der er Sundhedsstyrelsens fordrejninger, der er Undervisningsministeriets, Børne- og Socialministeriets, eksperternes og i sidste ende forældrenes mange usandheder: Alle siger vi i kor, at verden bryder sammen, medmindre vi fortsætter fremad.” (Humaidan 2023: 107)

Animal laborans’ sejr i Danmark

”nogle dage har [jeg] lyst til at stille mig op på en mælkekasse og råbe: Vis mig den norm i vores samtid, der ikke er opstået ud fra et ønske om at effektivisere den menneskelige skæbne med det mål at lægge flest muligt penge i statskassen” (Humaidan 2023: 104) Arbejde er den højst skønnede aktivitet i velfærdsstaten-blevet-til-konkurrencestaten Danmark.

Arbejde som løsning

”[...] Socialdemokratiets udgangspunkt; vi arbejder ikke ud fra barmhjertighed, men ud kontakt og rettigheder. Man skal gives muligheder, men man skal også overholde de spilleregler, der gælder. Vi må holde fast i at afstå fra den konkurrence, man nogle gange

oplever om, hvem det er mest synd for. Vi må i stedet stå ved velfærdssamfundets arv: At det er bygget på arbejde, og at den bedste vej ud af personlig tragedie og elendighed er, at man finder sin plads som en del af arbejdsmarkedet.” (Dybvad 2023: 132)

”Opgaven her er ikke at fortælle en minister, hvordan det skal gøres, blot at tale de ulykkeliges sag” (Voltaire 2016: 36) Ud fra Humaidans udlægninger kan det siges at hun og flere andre er de ulykkelige, en ulykke forårsaget af arbejdsmarkedet i præstationssamfundet. (Humaidan 2023: 104, 106)

Med Arendt er modsvaret til Dybvad, at personlige tragedier er et privat anliggende, så det ville være absurd, at der fra statslig, offentlig, social side af skulle udstikkes et påbud, krav, en tvang om at arbejde sig ud af elendighed. Ens (borger)rettigheder, muligheder, (friheds)kapacitet skulle ikke fratages i det offentlige rum. (Arendt 2005: 84) Hvis først adgangsbilletten er købt, har man vel adgang?

Arbejdets land påbyder (opdragelse til stoisk kulturel) arbejdsstyrke

I *Arbejdets land* starter introduktionen med overskriften: ”I begyndelsen var arbejdet”. Det er sandsynligvis blot en overskrift valgt for at trække blikfang, men at trække inspiration til sin første overskrift fra Det Nye Testamente: ”I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud.” (Joh 1,1), kan tolkes som at sætte arbejdet op på en (guddommelig) piedestal. Men Kaare Dybvad er ikke ude på at tale arbejdets op, ifølge ham selv: ”Arbejdet skal ikke tales op. Det skal udføres, og der er behov for en værdikamp, der skal kæmpes på tre fronter. For det første skal vi insistere på et personlige argument for arbejdet før det økonomiske: Det er grundlæggende sundt at arbejde, og hvis vi stopper med det, bliver vi dårligere mennesker, hver især. For det andet skal vi indrette vores samfundssystemer sådan, at det bliver attraktivt økonomisk at arbejde, og for at vores børn får erfaringer med det tidligt i deres liv. For det tredje skal vi sørge for, at vores arbejdspladser ikke nedbryder os psykisk og gøre os syge, men i stedet giver os mere frihed.” (Dybvad 2023: 238)

Arendt vil nok tilslutte sig, at det er sundt at arbejde, alene af den grund at uden arbejde ville fornødenheder ikke kunne optages i livsprocessen – hvilket vil resultere i at gå til grunde. Men hun er uenig i at mennesket ville blive dårligt uden arbejde – tværtimod er det en af aktiviteterne som kan undværes: ”Folk kan sagtens leve uden arbejde, nemlig ved at tvinge andre til at arbejde for sig, og de kan uden videre beslutte sig for blot at forholde sig brugende og nydende til tingenes verden uden selv at føje en eneste nyttig ting til den. Livet som snylter eller slaveejer kan nok kaldes uretfærdigt, men det forbliver dog uomtvisteligt stadig et menneskeliv” (Arendt

2005: 181) Måske er der en god pointe hos Dybvad her trods alt: Vi bliver dårlige mennesker uden arbejde – forudsat at det gør at vi tyer til at blive slaveejere eller snyltere. Om Dybvad vil kalde ”den kreative” og ”den økonomiske klasse” for slaveejere tror opgaven her nu ikke, men snyltere måske. Han sætter præstation (hos de andre samfundsklasser) højere i et demokratisk samfund end de kreatives tale og den økonomiske overklasses penge. Hvilket han tydeliggør i en sportsanalogi: ”Man kan ikke snakke sig fra en dårlig præstation, og man kan ikke betale sig fra at udvise dårlig sportsånd. De to valutaer, der er de foretrukne i henholdsvis den kreative klasse og den økonomiske overklasse, har ingen værdi på en håndboldbane. I stedet kræves det, at man hiver op i sig selv og gør det bedre næste gang, hvis man vil være med.” (Dybvad 2017: 96) Analogien stemmer fint overens med Petersens samfundsobservation af, at præstationskulturen som ligger i præstationssamfundet (Petersen 2016: 60-62).

Den kreative klasse

Det er en lang række stillinger, ud fra Dybvads definition, som besiddes af den ’øver middelklasse’ som han kalder ” [...] akademikere med stillinger i centraladministrationen, i mediebranchen, på universiteterne og i konsultationsbranchen.” (Dybvad 2017: 21) Men som tidligere nævnt sættes arbejdspræstationen højt, og Dybvad virker ikke overbevist om at de foromtalte klasser præsterer højt nok.

”Arbejdslivet er stadig hårdt i mange [andre] brancher, og mange børnefamilier er pressede. Men i stedet for at pege på fritid som svaret, skal vi pege på mening. [...] Hvor børnefamilier før blev udfordret af forældrenes arbejdsløshed og materielle vilkår, er mange nu presset af forventninger fra arbejdet og den nye teknologi. Men det må ikke blive sådan, at vi i et velfærdssamfund, som netop blev skabt for at motivere folk til både at gå på arbejde og få børn, nu ikke længere kan få de to ting til at gå op.” (Dybvad 2023: 260-261)

Arbejde som berøvelse

For Humaidan går det ikke op. Det, at få børn, ændrer intet i arbejdsøjemed som hun oplever gerne skal lægges. Hun oplever også, at hendes pointe om at skrue ned for arbejdstimer i en periode af sit liv overses. (Humaidan 2023: 14) Faktisk gør de krav om vedvarende offervilje og præstation at samfundet, forældreskabet og på institutionsniveau føles fremmedgørende. Modsat Dybvad som taler som om trange materielle kår hører fortiden til, fremhæver Humaidan at det stadig er en presserende realitet: ”Én ting er, at vi allesammen lever i en adskillelseskultur, hvor vi rig som fattig sender vores børn i daginstitutioner og skoler, hvor stress, et mølædt børnesyn og akut ressourcemangel er vilkåret. En anden er de børn, der lever

i dobbelt fattigdom med dårlig økonomi i den ene hånd og manglende tilknytning i den anden.” (Humaidan 2023: 109) Men hvor Humaidan ser arbejdet berøver os fra tid med dem vi elsker, så bruger Dybvad arbejdet som forklaring på (udefra) danskernes podieplads blandt de lykkeligste folkefærd: ”Danskerne bliver år for år kåret som et af verdens lykkeligste folk. Måske kan det også skyldes, at vi holder mere af vores arbejde, end andre landes befolkninger.” (Dybvad 2023: 260) Om det er et tilfælde eller en forklaring på vores høje lykkeindeks kan ikke siges med sikkerhed. Der kan være adskillige forklaringer på dette: ”Det er lidt af en gåde, hvorfor danskerne gang på gang ligger i toppen af internationale lykkeundersøgelser [...] men en af forklaringerne lyder, at det skyldes vores relativt lave forventninger til tilværelsen. [...] Måske har vi en form for kulturel stoicisme” (Brinkmann 2017: 101) Den kulturelle stoicisme kan beskrives som en accept af lidelsen, møje og besværet, arbejdet, for så efter endt arbejde at trække os hjem for at holde på individualitet og integritet. De lave forventninger kan komme af danskernes eksistens, i hvert fald sat på spidsen, som primært arbejdende (menneske)dyr. (Arendt 2005: 110, 206)

Humaidan som præstationsindivid

”Det er således præstationen, og i særlig grad det at lykkes med sine præstationer, der hylides og gøres samfundsmæssigt værdifuldt snarere end det, præstationen omhandler.” (Petersen 2016: 67) Humaidan vil tilføje at præstation, tid på arbejdsmarkedet, skattekrone i statskassen er hvad der er samfundsmæssigt værdifuldt. (Humaidan 2023: 104) Hun er selv arbejdsom, det er blot ikke altid, i det omfang, den for høje fart som påbydes. Sådan var det førhen for hende; hun var et præstationsindivid: ”Præstationsindividet tugter sig selv i præstationens hellige navn. [...] Præstationsindividet skal simpelthen være til at komme i kontakt med – og gerne hurtigt.” (Petersen 2016: 69, 71)

Velfærdsstaten-blevet-til-konkurrencestaten som understøtter præstationssamfundet, bærer præg af det Arendt kalder arbejdertagersamfundets sidste stadium, hvori individer kun har tilbage deres individualitet – hvilket dette stadium kræver af dem, at de opgiver for at ”i stedet at finde sig til rette i en ”bedøvet” funktionsbestemt adfærd” (Arendt 2005: 317), eller en lav bevidsthedseksistens (eng. low conscience existence).

Debatter fra Humaidans perspektiv (med kommentarspor)

Det næste afsnit herunder handler om to signifikante debatrunder som følger af *Ærø manifestet*. De er taget med i *Blødt*. Tanken er at kigge på uddrag derfra og lade et Arendsk kommentarspor give kommentarer på dem.

Go' morgen Danmark

Humaidan fortæller om anspændtheden inden indslaget, hun beskriver det som en følelse af at skulle forsvare sin ret til at leve et liv, der ikke primært handler om at arbejde: ”Vi er en minister og en helt almindelig borger, er skal mødes i debat, og han vil repræsentere det gode menneske, der gør det fælles vedtagne, for ham, der bidrager til samfundet via den model, som vi har besluttet er solidarisk.” (Humaidan 2025: 78)

Først er der mødet, fremtrædelsen mellem to mennesker, der i udgangspunktet giver an til politisk handlen. Som det bliver udtrykt her, kommer ministeren, Dybvad, til at være repræsentant for de manges magtpotentiale, hvilket sætter Humaidan som repræsentant for styrke, heroisk styrke i dette tilfælde fordi Humaidan tager kampen op debatterende. (Arendt 2005: 206) Der er sammenstødet mellem ”en helt almindelig borger” og en minister billedligt. Dette kan argumenteres, udspille sig i socialsfæren da grænserne fra privat og offentlig sammensmelter. ”Den model, som vi har besluttet er solidarisk”, er den sociale solidaritet som Arendt beskriver der erstatter den naturlige solidaritet til familien (Arendt 2005: 256) – hvilket Humaidan kan tilskrive sig, idet hun sætter familien før den (sociale) solidaritet til nationen.

Der er et par indøvede sætninger som Humaidan har forberedt: ”Arbejde er meningsfuldt, men for mange mennesker er det ikke selve meningen.” (Humaidan 2025: 78) Denne holdning findes i hele Arendt understregning af at arbejdsaktiviteten er nødvendig – men meningsfuldhed kan ikke nødvendigvis komme fra denne aktivitet. Som tidligere beskrevet er idealet for *animal laborans* dystopisk, dog ikke for *animal laborans* som blot ville være tilfreds i cykliske behovsopfyldelse: ”Imødekommes mit behov, er jeg tilfreds” (Albæk 2018: 29). Tabet af tro, som Arendt, understreger den afgørende faktor ved gjorde, at ”da det moderne menneske mistede den hinsides verden, genvandt det på ingen måde denne verden og strengt taget heller ikke livet; mennesket blev henvist til sit eget liv, til sin egen verden og til selviagttagelsens snævre indadvendthed. Det eneste indhold, der var tilbage, var lyst og begær, kroppens sanseløse krav, som mennesket forvekslede med lidenskaber, og som det forkastede som ”ufornuftige”, fordi det ikke kunne drage slutninger på baggrund af dem.” (Arendt 2005:

316) Men for at vende tilbage til ”selve meningen”, som Humaidan skriver, så er det for Arendt, såvel som Humaidan er forbundethed, tilhørsforhold og familien især for sidstnævnte. (Humaidan 2023: 179)

Indslaget

”Ministeren har en lysegrøn, anonym T-shirt på, og jeg kan næsten ikke fatte det, da jeg ser ham komme op ad trappen til tv-studiet. Tænk, at han er klædt i civil, eller nærmere i civil plus. Sådan ser ingen ministre ud, hvis de skal i fjernsynet, tænker jeg, han har vitterligt gjort sig umage med at være ufarlig, han har ikke engang jakke på, ikke pæne sko, ikke pæne bukser, bare den der blege no-name-T-shirt, sorte jeans og slidte kondisko. [...] Han ligner bestemt ikke den mand, der bærer titlen som ”Socialdemokratiets ideolog”, han ligner ikke en integrationsminister, der kører med chauffør og har taleskrivere og rådgivere omkring sig hver eneste dag. Han ligner en helt almindelig dansker, der tilfældigvis slapper fuldkommen af, når han skal i fjernsynet, så man kan forledes til at tro, at det her er fairplay.” (Humaidan 2025: 82)

Dybvads afvæbnende udseende og afslappethed antages at være en del af spillet, medietræningen. Det gør at han, som tidligere nævnt, der repræsenterer de mange og derigennem deres kraft, virker ufarlig selvom det er den mest truende faktor imod Humaidans styrke. (Arendt 2005: 206) Dybvad forsøg på afvæbning virker falsk, i forhold til ægte politisk samtale i Arendtsk forstand. Det hører ikke til i det offentlige rum, det ægte politiske fremtrædelsesrum. Det er ikke fairplay, hvilket dødsdømmer politisk tale. (Arendt 2005: 209)

”Det, jeg vil tale om, er, at livet for de fleste af os leves i kapitler, der hver især har deres udfordringer og muligheder. At vi er forskellige som mennesker, og at de færreste lever lineært fra start til slut. Jeg drømmer om at tydeliggøre, hvor underligt det er for mig, at vi i vores velfærdssamfund har gjort det at tage sig af det nære til en usolidarisk handling. Helst vil jeg have mulighed for at sige alt det, jeg har på hjerte.” (Humaidan 2025: 83)

Intentionen er god. En bemærkning om at vende om på hvem er repræsentativt er hvem: Hvis Dybvad var styrke og Humaidan repræsentant for de manges magtpotentiale. I så fald er der grund til at spekulere på Dybvads (og Socialdemokratiets) frygt, reelt set for denne bevægelse som Humaidan skulle have være meningsdanner for. ”Er det politikers opgave at tage stilling til rigtige og forkerte idealer i et demokratisk land med ytringsfrihed, religionsfrihed og politisk uafhængighed beskrevet i sin grundlov? [...] ”De taler om min bog, og de virker jo nærmest bange for den.”” (Humaidan 2025: 65)

I indslaget skriver Humaidan at trods hendes ønsker for taleemner, så har Dybvad sine egne taleemner: ”Ministeren vil gerne tale om de mest udsatte danskere. Dem, der føler sig udskammet af mig, når jeg bruger udtryk som hamsterhjul og fortæller om, at mine børn er blevet passet hjemme. [...] Han siger, at jeg kun kan leve, som jeg gør, fordi andre ikke tager sig de samme friheder, at vi mangler varme hænder i velfærden, så reelt

set ville alt det gode ved vores samfund ophøre med at eksistere, hvis flere gjorde som jeg.” (Humaidan 2025: 83-84)

Det virker som om en mobilisering af de udsattes kraft, flertal mod ental. Plus med sin medietræning står Dybvad bedre i debatten. (Humaidan 2025: 82) Det er et undertrykkelsesforsøg. Der er en ulighed som findes i dette sociale fremtrædelsesrum, som ikke er gunstigt i Arendts frihedsbegrebsforståelse. (Arendt 2005: 65)

”Jeg kan pludselig ikke længere huske mine pointer, jeg bliver forvirret, for meget af det han siger, rummer en sandhed, det er bare ikke hele sandheden, og lige nu står jeg over for en én af de højest placerede autoriteter i vores land, og han er klædt i en afvæbnende T-shirt og siger til mig, at jeg er forkert. Jeg siger, at der ikke kommer noget godt ud af at udskælde enkelte mennesker, der vælger at leve anderledes, at jeg mener, at det frie valg er en grundlæggende demokratisk værdi.” (Humaidan 2025: 84)

Frihed er en demokratisk værdi. Men i forvirringen viser der sig en forplumret version af tale, ”[...] ”simpel snak”, det vil sige endnu et middel til at opnå et mål, hvad enten det er for at narre fjenden eller for at forblinde med propaganda [...]” (Arendt 2005: 185)

Værten på Go’ Morgen Danmark læser følgende passage fra *Arbejdets land* op som handler om Maj My Humaidan: ”Hun lever måske mere spartansk i sin private økonomi, men den offentlige økonomi melder hun sig ikke ud af, hverken halvt eller kvart. [...] Men de almindelige, pligtopfyldende fynboer må altså nu også bære den dobbelte byrde, det er både at skulle lægge øre til idealisternes evangelium om en mere ophøjet livsform og samtidig skulle arbejde hårdere for at lappe det hul, som velfærdssamfundets gratister efterlader” (Dybvad 2023: 201) Til dette tilføjer værten henvendt til Dybvad og peger over på Humaidan: ”Altså, jeg kunne da godt få den tanke, når jeg læser den her passus, at du også peger fingre herovre. Er det en ordentlig måde at snakke om en borger på, sådan som du snakker om Maj her?”

”Maj er jo ikke en almindelig borger, hun er også en meget stor og trænet debattør, og jeg synes, det er en meget nøgtern måde at beskrive det, der foregår, når nu også det er noget, der har en indflydelse på Christiansborg.” (Humaidan 2025: 85)

Præstation, indsats for offentlig økonomi, arbejde som ophøjet. Selvom Dybvad selv skriver at arbejdet ikke skal ophøjes, så afslører skellet mellem gratister og pligtopfyldende fynboer, at det er ophøjet, hvilket Dybvad selv har gjort i sin bogs første ord (Dybvad 2023: 7). Individets værdi måles i kroner og ører. (Humaidan 2023: 179) Der er en lurende fare bagved skellen mellem borger og trænet debattør. En fare som hedder sig udstødelse af vise mennesker, alt et tab af pluralitet, fra offentlig fremtræden og med den demokratisk deltagelse. (Arendt 2005: 65)

Efter indslaget

Efter turen i studiet får vi denne udveksling mellem Humaidan og Dybvad. Udvekslingen er omskrevet til replikform ud fra *Blødt* (Humaidan 2025: 86-87):

Dybvad: ”Men du må da indrømme, at du ikke kunne leve, som du gør, hvis ikke du og din mand var privilegerede, veluddannede mennesker, som nyder godt af det samfund, I lever i.”

Humaidan: ”Faktisk har hverken min mand eller jeg studentereksamener.”

Humaidan tror Dybvad er overrasket.

Humaidan: ”Jeg er uddannet journalist, men min mand har ingen uddannelse, han har altid været selvstændig, det har vi begge, siden vores børn var helt små. Vi har helt reelt bygget vores liv op selv, og vi har gjort os umage, og vi har klaret det. Vi har stået med et kæmpe ansvar hver dag.”

Dybvad gør mine til at tage afsked, men Humaidan taler videre.

Humaidan: ”Jeg er privilegeret, men jeg tror ikke, jeg er blind for det, og det synes jeg gør en stor forskel. Mange af de valg, jeg har truffet, kommer fra et privilegeret sted åndeligt, intellektuelt og til dels også økonomisk. Mit største held er, at jeg er opvokset med værdier, der støtter op om at følge ens mavefornemmelse, jeg har fået raske børn og er gift med en mand, som jeg er på bølgelængde med. Selvfølgelig er det sådan én som mig, der skal træde nye stier og råbe højt. Det kræver ressourcer at stille sig uden for normerne, men jeg drømmer om, at det på sigt bliver muligt for alle, også dem, der ikke er født under samme heldige stjerne som jeg, at indrette et liv, som de trives i.”

Talen, som handlingen, finder stedet i fremtrædelsesrummet. Det er der vi blotlægges. Humaidan ser idealisten i Dybvad, ”Socialdemokratiets idealist”, Humaidan tilkendegiver at hun nærer en respekt for idealister. (Humaidan 2025: 87) Alligevel giver hun ham ord med til afsked: ”Hør her. Når du og dine partikammerater laver et frontalangreb på mig som det, I har kørt et seneste halve år, kan jeg blive bange for, at nogle af dem, der stod lige på vippen til at springe ud i et liv med plads til flere drømme, træder væk fra vippen igen, fordi de får at vide, at det er forkert. Jeg tror faktisk, at du tager danskernes drømme fra dem, det har jeg flere gange tænkt på, om du egentlig er klar over.” (Humaidan 2025: 89)

Dybvads fordom om at mennesker der gør som Humaidan gør, kommer fra den kreative overklasse sættes på spidsen, da han selv definerer denne klasse som akademikere, men uden studentereksamener passer hverken Humaidan eller Kristian til denne formodning. Der er en parallel her som lugter lidt af det arbejdende dyr. Arendt kritiserer den moderne verden for sin reduktion af mennesket (til animal laborans). (Arendt 2005: 128)

Kommentaren fra Humaidan om at frarøve danskerne deres drømme – det lyder som Arendt beskrivelse af at individer må opgive individualiteten i et arbejdssamfund. Desuden peger det henimod den påbudstvang, den normative magt som præstationssamfundet har, også i dets borgeres indre: ”Det indre skal hele tiden manipuleres med, så der ikke opstår noget unødvendigt ophold i muligheden for at præstere bedre, udvikle sig og være en bedre version af sig selv.” (Petersen 2016: 111) Der ligger og et udsagn om præstationssamfundet (tyranniske) autoritet over hvilke levemåder, hvilke alternativer, som er tilladte.

DR2 – Debatten

”Maj My,” siger Clement og peger med sin kuglepen, ”du har skrevet *Ærø manifestet*, som mange har læst og flere taler om. Hvorfor skrev du den?” (Humaidan 2025: 116)

Jeg smiler for at købe mig selv et øjeblik. ”Fordi jeg oplevede, at min livskvalitet steg, da jeg stoppede op og mærkede efter, hvad jeg vil med min tid. Det er min erfaring, at hvis vi leder efter modet til at gøre noget, som vi kan være stolte af, så har vi brug for nogen at spejle os i. Jeg tænkte, at min bog kunne være et spejl.” (ibid.)

”Clement peger på ministeren, der siger, at det er en kvalitet, at vi i Danmark altid har haft nogle i vores samfund, der er stemplet ud, fordi de vil leve alternativt. ”Men flertallet vil heldigvis gerne bidrage,” siger han og ser på mig” (Humaidan 2025: 116)

Debatten er vitterligt til offentligt skue. Det er dens formål at være det. (Arendt 2005: 73)

”Maj My,” siger han ”kan man ikke sige, at vi har en forpligtelse over for den stat, der passer på os, at det er din og min forbandede pligt at bidrage tilbage til den?”

”Jo,” siger jeg og lægger mine hænder på bordet foran mig. ”Men jeg er ærgerlig over ministerens retorik i forhold til at stemple ud, for jeg mener, at jeg er stemplet ind. Jeg er jo stemplet helt vildt meget ind i mit eget liv, hvor jeg har taget et stort ansvar. Alle, der har gået hjemme med deres børn, ved, at det ikke er en loppetjans, og så skal vi ikke glemme, at i de år, hvor jeg gik hjemme, var ressource i mit lokalsamfund, hvor jeg tog både et socialt og et praktisk ansvar.”

Jeg ser ministeren direkte i øjnene. ”Så jeg bliver nødt til at opponere mod præmissen om, at vi kun kan bidrage til vores højtbesungne velfærdssamfund med skattekroner.” (Humaidan 2025: 117)

Der er andre måder end skattekroner at tilføje med, Arendt bifalder, med handlen. (Arendt 2005: 179)

Konklusion

Hvordan kan Arendts *Menneskets vilkår* bruges til at undersøge og diskutere problematikker og temaer som konformitet, normkritik og mangel på fællesskab, som optræder i udgivelsen *Ærø Manifestet*?

På mange måder: Arendt forfatterskab kunne uden tvivl bruges på *Ærø manifestet* og pumpe endnu flere sammenligninger, forståelsesgrundlag og nye verdensanskuelsesmåder. Konformiteten har opgaven fundet, iboende i samfundet, det er en af vilkårene for at sameksistere som mennesker, men for meget af det konforme er truslen mod pluraliteten, mangfoldigheden, friheden, som Arendt udtrykker det og som Humaidan oplever det igennem sin fortælling. Det er en af stederne Humaidans normkritik udspringer sammen med de tidligere nævnte usandheder hun peger på at staten gennem sine institutioner spreder. Det er der skoen trykker for den socialdemokratiske regering, som sidder, mens disse rappe udmeldinger af og til skydes af fra Ærø-bloggeren, bogudgiveren, debattøren som ikke vil nøjes med stiltiende at pukke personligt meningsløst. Som ikke vil nøjes med at fylde statskassen for så at miste (familie)livet billedligt, bogstaveligt eller tidsligt. Som ikke vil nøjes med at klappe hælene sammen, munden i og følge trop. Hvis Humaidans udgivelse af *Ærø manifestet* anses som en styrkepræstation, så er det, med Arendts ord, kun de manges magt som kan ødelægge hendes styrke. Hendes politiske handlen, med sin normkritik, er måske i sig selv ikke det stærkeste i sig selv, alene, dog er der i tiden mange teorier, undringsspørgsmål og endda eksempler på alternativer til de dominerende socioøkonomiske normer og kulturen med konkurrence, præstation, depression, stress og jag. Vi behøver ikke gøre som vi plejer, vi kan stoppe op og overveje hvad det er, vi som mennesker gør. Humaidans budskab er, at vi ikke behøver fuld fart fremad. Men at sænke farten er ikke uden konflikter og kvaler. Fællesskabet finder vi i lighed, frihed, pluralitet og modet til at tage første skridt i en ny retning.

Arendt beskriver det moderne individ som konflikthavende, besiddende et radikalt subjektivt følelsesliv med evigt skiftende humør og værende fremmedgjort i samfundet i nogle tilfælde nok til helt at forlade det eller oprørske nok til at rette sig imod socialsfæren med sin iboende samfundskonformitet. Humaidan giver udtryk for et vidtrækkende subjektivt følelsesliv, med følelsen af manglende fællesskab og har konflikter, indre som ydre, mod normer som føles fremmedgørende og ukærlige for hende. Hendes tidligere liv pressede hende til, fysisk, at forlade fastlandet for at trække sig væk, finde et privat rum, skærme sig, ånde frit på et fristed før hun atter kunne træde frem for andre og opråbe til en kursændring. For opgaven lyder dette

som et moderne individ i et præstationssamfund. Med sådant et bagtæppe til tilværelsen, må det følge at vi hver især må finde individuelle løsninger til systemiske fejl og mangler. Indtil mennesker træder frem, til et åbent demokratisk, politisk land hvor frihed i offentlighed giver lighed. Eller i hvert fald åbner op for at prøve at videreudvikle, i stedet for politisk at sidde fast i de samme mønstre, som bliver mere påbydende, tvingende, undertrykkende. For det er sådant med tryk at på et tidspunkt bliver det for stort. Lad os håbe vi er der til at gribe hinanden, når institutionerne, nationen, samfundet, staten, ikke gør. Humaidan virker ikke overbevist om at skatte kroner hjælper meget, når skatte kisten er tom for de bløde værdier, med i puljen ligger omsorg, empati, mavefornemmelse, sammenhold, støtte og størst af dem er kærligheden. Det bløde er der brug for i en hård verden. Desuden lyder det til, både op gennem *Ærø manifestet* og i efterfølgeren *Blødt* at Maj My Humaidan har fået bekræftet sin styrke, mærket vinden i håret, har følt friheden i Arendtsk forstand. Friheden til en vision, en mission og en handlen imod at indrette et liv at trives i.

Referencer

- Albæk, M. (2018). *Ét liv Én tid Ét menneske*. Gyldendal.
- Albæk, M. (2022). *Falske sandheder i livet*. Gyldendal.
- Arendt, H. (2005). *Menneskets vilkår*. Gyldendal. (Originalværk udgivet 1958)
- Brinkmann, S. (2014). *Stå fast: Et opgør med tidens udviklingstvang*. Gyldendal Business.
- Brinkmann, S. (2016). *Ståsteder: 10 gamle ideer til en ny verden*. Gyldendal Business.
- Brinkmann, S. (2017). *Gå glip: Om begrænsningens kunst i en grænseløs tid*. Gyldendal Business.
- Christensen, L. K. (2016). *Hvorfor er vi så flittige?: Om reformationen og arbejdet*. Eksistensen.
- Dybvad, K. B. (2017). *De lærdes tyranni: Hvordan den kreative klasse skaber ulighed og undergraver verdens bedste samfund*. People'sPress.
- Dybvad, K. B. (2023). *Arbejdets land*. Grønningen 1.
- Humaidan, M. M. (2023). *Ærø manifestet: Om længslen efter et andet familieliv*. Gyldendal.
- Humaidan, M. M. (2025). *Blødt: Kampskrift for et meningsfuldt liv*. Politiken.
- Petersen, A. (2016). *Præstationssamfundet*. Hans Reitzel.

Online referencer

- "Johannesevangeliet" i Det Nye Testamente, *Biblen online*, <https://www.bibelselskabet.dk/brugbibelen/bibelenonline/joh/1>, tilgået forår 2025.
- Andersen, H.C. (1850) "Danmark, mit fædreland", fra H.C. Andersen Centrets database. SDU. <https://andersen.sdu.dk/rundtom/borge/danmark.html>, tilgået 2025
- DDO (*Den Danske Ordbog*), URL = <https://ordnet.dk/ddo>, tilgået 2025
- Gyldendal, beskrivelsesteksten af *Menneskets vilkår*, <https://www.gyldendal.dk/produkter/menneskets-vilkar-9788702363944>, tilgået 2025
- Kjersgaard, Clement. "Debatten: Arbejder Danmark for lidt" fra DR2, 11. november 2023, https://www2.statsbiblioteket.dk/mediestream/tv/record/pvica_radioTV%3Adu%3A837bacbf-79fa-4904-92f5-665f7992e8c1, tilgået 2025
- Kjældgaard, L. H. (Red.). (2014). *Litteratur* (12. udg.). Aarhus Universitetsforlag. <https://ereolen.dk/ting/object/870970-basis:52555264>
- Kløvedal, Lene. (2023) "Det sidste måltid"-podcast, <https://radio4.dk/podcasts/det-sidste-maaltd/maj-my-midtgaard-humaidan>
- Lex (*Danmarks nationaleleksikon*), URL = <https://lex.dk/>, tilgået forår 2025
- majmy.dk, fra Internet Archive, <https://web.archive.org/web/20161001062731/http://majmy.dk/>, tilgået 2025
- ODS (*Ordbog over det danske Sprog*), URL = <https://ordnet.dk/ods>, tilgået 2025
- Tömmel, Tatjana and Maurizio Passerin d'Entreves, "Hannah Arendt", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/arendt/>